

Wetenschappelijk paper

Nederland en de Europese Unie: betalingen en ontvangsten

2016 | 01

**Brugt Kazemier
Lona Verkooijen
December 2016**

Inhoud

Samenvatting 3

1. Inleiding 4

- 1.1 Geschiedenis in het kort 4
- 1.2 Nederland eerst ontvanger, nu netto betaler 6
- 1.3 Leeswijzer 7

2. De inkomsten van de Europese Unie 7

- 2.1 Bronnen van inkomsten 7
- 2.2 Traditionele eigen middelen 9
- 2.3 Btw-heffing 10
- 2.4 Bnp/bni-heffing 12
- 2.5 Uitzonderingen 14
- 2.6 Noorwegen, IJsland, Liechtenstein 18

3. De uitgaven van de Europese unie 18

- 3.1 Agenda 2000 (2000–2006) 19
- 3.2 Meerjarig financieel kader 2007–2013 21
- 3.3 Meerjarig financieel kader 2014–2020 23

4. Betalingen versus ontvangsten 25

- 4.1 Operationeel begrotingsevenwicht 25
- 4.2 Netto positie per capita 25
- 4.3 Verschillen nemen toe 26
- 4.4 Brexit 27

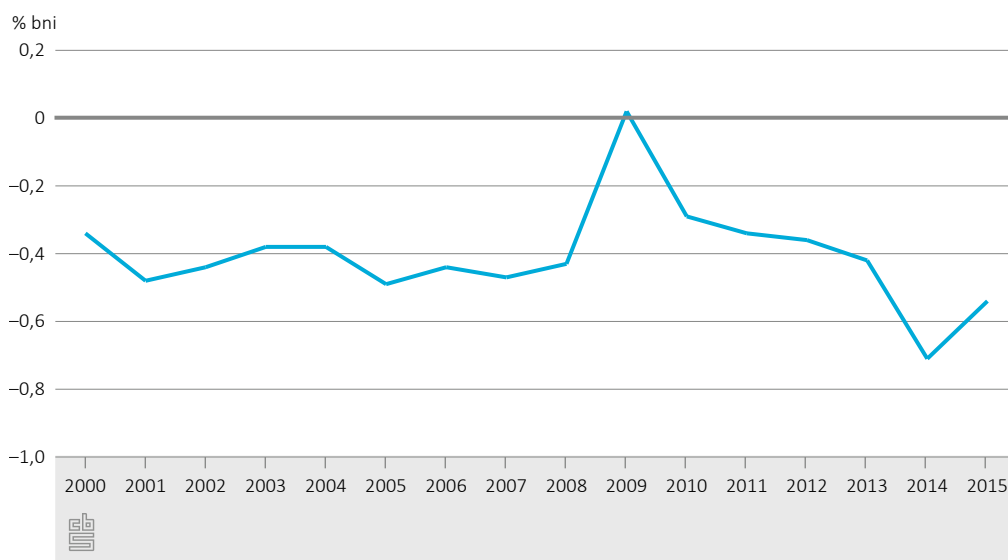
5. De netto positie van Nederland 30

Literatuur en bronnen 31

Samenvatting

Nederland heeft sinds medio jaren negentig van de vorige eeuw vrijwel onafgebroken meer afgedragen aan de Europese Unie dan het heeft ontvangen. Afhankelijk van hoe de netto positie van een land wordt berekend, is Nederland in de periode 2000–2015 slechts één keer, netto ontvanger geweest. Dat was in 2009. In dat jaar ontving Nederland ruim twee miljard euro aan nabetaling over 2007 en 2008 vanwege enkele kortingen op de afdrachten die Nederland waren toegekend maar die nog niet waren uitgekeerd¹⁾.

Operationeel begrotingsevenwicht voor Nederland

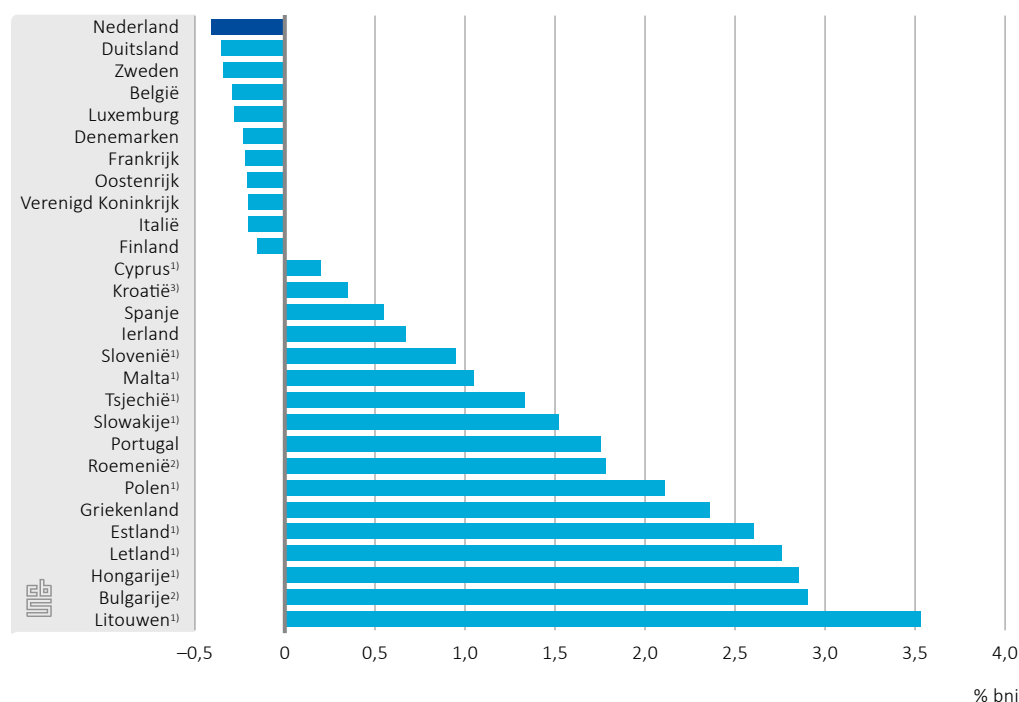

De figuur toont het operationeel begrotingsevenwicht voor Nederland als percentage van het bruto nationaal inkomen (bni). Er is sprake van evenwicht als Nederland naar verhouding evenveel bijdraagt aan de EU als het van de EU ontvangt. Hierbij zijn de invoerrechten – die de EU als een eigen inkomstenbron beschouwt – en de administratieve kosten – waaronder het ambtenarenapparaat – buiten beschouwing gelaten.

Gerelateerd aan het bni droeg Nederland in de periode 2000–2015 van alle EU-lidstaten gemiddeld het meeste bij. De figuur toont het gemiddelde operationeel evenwicht voor alle lidstaten over die periode. Alle noordwestelijke landen van de EU, met uitzondering van Ierland, kennen een negatief begrotingsevenwicht. Voor alle zuidelijke en Oost-Europese lidstaten van de EU behalve Italië is het begrotingsevenwicht positief.

¹⁾ De netto betalingspositie zegt alleen iets over de betalingen aan en de ontvangsten van de Europese Unie. Andere geldstromen die voortkomen uit het lidmaatschap, zoals handel en het Europees beleid, blijven hierin buiten beschouwing.

Operationeel begrotingsevenwicht, 2000/2015

Ook als het verschil tussen betalingen en ontvangsten wordt gerelateerd aan de bevolkingsomvang van een land staat Nederland in de top. In 2015 bedroeg de netto afdracht van Nederland ongeveer 210 euro per persoon. Voor Nederland als geheel ging het in 2015 om 3,5 miljard euro.

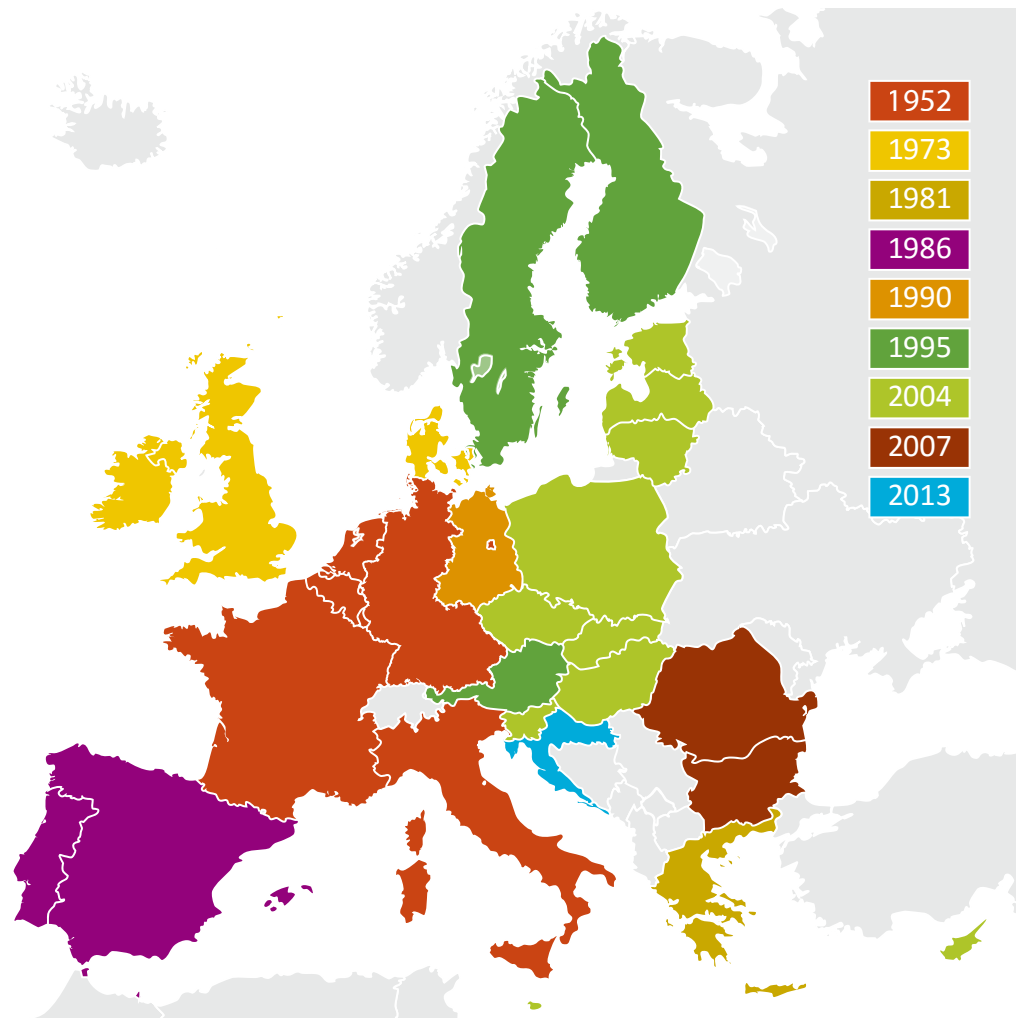
Voor de periode 2014-2020 is afgesproken dat Nederland, net als in de periode 2007-2013, een korting krijgt op de jaarlijkse afdrachten. In totaal gaat het om ongeveer één miljard euro per jaar. Deze kortingen zijn niet verwerkt in de gebruikte gegevens omdat deze voor de periode 2014-2016 pas in 2017 zullen worden uitgekeerd. Houden we rekening met deze teruggave dan is de bijdrage per persoon voor Nederland in 2015 ongeveer 150 euro.

1. Inleiding

1.1 Geschiedenis in het kort

Op 9 mei 1950 presenteren de Franse topambtenaar Jean Monnet, de Franse minister van Buitenlandse Zaken Robert Schuman en de Duitse bondskanselier Konrad Adenauer het plan om de Duitse en Franse kolenindustrie onder een centraal gezag te stellen. Dit leidt uiteindelijk tot het verdrag van Parijs, ondertekend op 18 april 1951. Dit verdrag regelt de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) op 23 juli 1952.

Bondsrepubliek Duitsland (West-Duitsland), Frankrijk, Italië, Nederland, België en Luxemburg ondertekenen het verdrag. Het Verenigd Koninkrijk, dat ook betrokken is bij de besprekingen, ziet af van deelname. Productie en prijzen van kolen en staal worden vanaf dat moment centraal geregeld en niet meer door elk deelnemend land afzonderlijk. Het idee achter deze samenwerking is dat vrede in Europa alleen bereikt en bestendig kan worden als de militaire machten in Europa (Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk) op economisch gebied nauw met elkaar samenwerken.

De besprekingen over verdere samenwerking gaan door. Dit leidt op 25 maart 1957 tot de ondertekening van het verdrag van Rome door dezelfde landen die eerder het verdrag van Parijs ondertekenden.²⁾ Het verdrag treedt in 1958 in werking en daarmee is de Europese Economische Gemeenschap (EEG) een feit.

De eerste uitbreiding vindt plaats in 1973, met de toetreding van het Verenigd Koninkrijk³⁾, Ierland en Denemarken⁴⁾. Tegelijkertijd verandert dan de naam van het

²⁾ Algerije was toen nog een kolonie van Frankrijk, en maakte daarom ook deel uit van de EEG. In 1962 wordt Algerije onafhankelijk en eindigt het lidmaatschap.

³⁾ Dit is inclusief Gibraltar.

⁴⁾ Dit is inclusief Groenland. In 1985 besluit Groenland uit te treden uit de Europese Gemeenschap. Dit wordt met ingang van 1 januari 1986 geëffectueerd.

samenwerkingsverband in Europese Gemeenschap (EG). Acht jaar later, in 1981, treedt Griekenland toe, in 1986 gevolgd door Portugal en Spanje.

Op 9 november 1989 valt de Berlijnse muur, met de hereniging van beide Duitslanden een jaar later als gevolg. Met ingang van 3 oktober 1990 maakt de voormalige DDR deel uit van de Bondsrepubliek Duitsland en daarmee ook van de Europese Gemeenschap. In 1993 wordt het Verdrag van Maastricht gesloten en wordt de Europese Unie (EU) officieel opgericht.

De eerste uitbreiding van de EU is in 1995, als Oostenrijk, Finland en Zweden toetreden. Sindsdien omvat de EU vrijwel geheel Noord-, West- en Zuid-Europa. Alleen Noorwegen en Zwitserland maken dan (en nog steeds) geen deel uit van de EU. Oost-Europa volgt in 2004 en 2007.

De meest omvangrijke uitbreiding van de EU is in 2004. Op 1 mei treden tien nieuwe lidstaten toe: Estland, Letland, Litouwen, Hongarije, Polen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Malta en (Grieks-)Cyprus. In 2007 volgen Bulgarije en Roemenië en op 1 juli 2013 Kroatië. Daarmee komt het aantal lidstaten van de EU op 28.

Europese Economische Ruimte

In 1960 wordt de Europese Vrijhandelsassociatie (EFTA: European Free Trade Association) opgericht, als tegenhanger van de Europese Economische Gemeenschap. Het doel van deze associatie is het vergroten van de welvaart, maar zonder inlevering van de eigen zeggenschap. De oprichters zijn het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Portugal, Oostenrijk, Zweden, Zwitserland en Noorwegen. Later treden IJsland (1970), Finland (1986) en Liechtenstein (1991) toe. De eerste zes landen en Finland verlaten de EFTA op het moment dat zij toetraden tot de Europese Unie.

In 1992 sluiten de EFTA, met uitzondering van Zwitserland⁵⁾, en de Europese Gemeenschap een akkoord over het vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal. Ook wordt samengewerkt op economisch gebied. Hiervoor was het wel nodig dat de EU-wetgeving in de betrokken EFTA-landen (Noorwegen, IJsland en Liechtenstein) werd ingevoerd. Het akkoord treedt op 1 januari 1994 in werking. De landen van de EU, Noorwegen, IJsland en Liechtenstein vormen samen de Europese Economische Ruimte.

1.2 Nederland eerst ontvanger, nu netto betaler

Aanvankelijk richtte de EU zich vooral op een gemeenschappelijk landbouwbeleid. Nederland profiteerde daar naar verhouding veel van. De baten van het gemeenschappelijke landbouwbeleid overtroffen dan ook ruimschoots de financiële bijdrage van Nederland aan de EU. Maar naarmate het gemeenschappelijke landbouwbeleid minder belangrijk werd en Nederland meer welvarend, veranderde dit. Rond 1995, enkele jaren eerder of iets later, afhankelijk van hoe de netto positie van een land wordt berekend, wordt Nederland van netto ontvanger netto betaler (Kazemier, 1995a en 1995b; Lemmink, 1995). Inmiddels heeft Nederland samen met Duitsland naar verhouding de grootste negatieve netto betalingspositie.

⁵⁾ De Zwitserse bevolking wees in een referendum het akkoord met de Europese Gemeenschap af.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de wijze waarop de financiële bijdrage van de lidstaten aan de Europese Unie tot stand komt. Op dit moment wordt bijna drie kwart van de kosten van de Europese Unie omgeslagen over de lidstaten op basis van het bruto nationaal inkomen, maar dit is niet altijd zo geweest. Bovendien wordt voor een aantal landen een uitzondering gemaakt, waarvan de uitzondering voor het Verenigd Koninkrijk de meest omvangrijke is.

Hoofdstuk 3 behandelt in het kort de bestedingen van de Europese Unie. In tegenstelling tot de nationale overheden werkt de Europese Unie met meerjarenprogramma's waarin steeds voor een groot aantal jaren de bestedingen zijn vastgelegd.

De belangrijkste reden dat een aantal landen kortingen hebben op hun bijdrage aan de Europese Unie is dat deze landen anders in vergelijking tot hun bijdrage relatief (te) weinig terug ontvangen. Hoofdstuk 4 beschrijft de netto positie van de verschillende lidstaten. Ongeacht de manier waarop deze netto positie wordt berekend is Nederland naar verhouding één van de belangrijkste netto financiers van de EU.

Zolang de Europese Unie bestaat is het aantal lidstaten alleen maar toegenomen. Op 23 juni 2016 sprak de bevolking van het Verenigd Koninkrijk zich echter in een referendum uit voor het verlaten van de Europese Unie, de zogenoemde Brexit. Het laatste deel van hoofdstuk 4 laat zien wat het effect van een Brexit is op de afdracht van de overige lidstaten, als alle mogelijke overige economische gevolgen buiten beschouwing worden gelaten. In hoofdstuk 5 wordt nagegaan hoe de netto positie van Nederland zich heeft ontwikkeld.

Alle financiële gegevens die in dit artikel worden gepresenteerd zijn ontleend aan de gegevens die zijn verstrekt bij het Financiële Verslag over 2015.⁶⁾ Deze gegevens hebben betrekking op de periode 2000–2015.

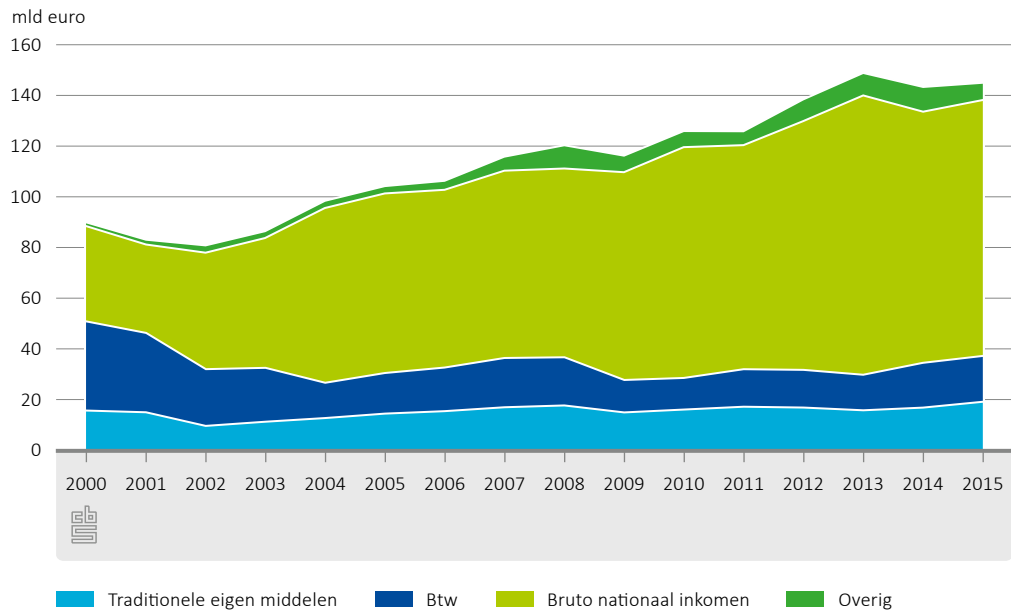
2. De inkomsten van de Europese Unie

2.1 Bronnen van inkomsten

De EU heeft drie belangrijke bronnen van inkomsten: [1] de invoerrechten en heffingen op suiker en suikerhoudende goederen, ook wel de traditionele eigen middelen genoemd, [2] een bijdrage van de lidstaten op basis van de btw en [3] een bijdrage op basis van het bruto nationaal inkomen. Deze laatste twee worden samen de nationale bijdrage genoemd. Daarnaast heeft de EU nog een aantal qua omvang minder omvangrijke inkomsten, zoals boetes.

⁶⁾ http://ec.europa.eu/budget/financialreport/2015/foreword/index_en.html.

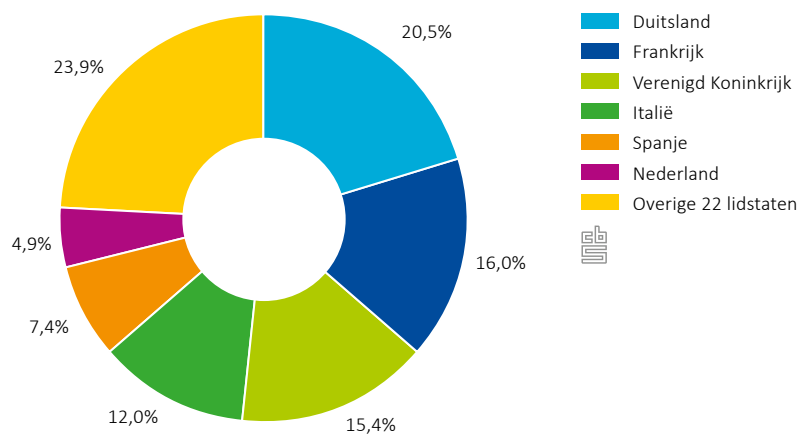
2.1.1 Inkomsten Europese Unie

De omvang van de traditionele middelen en de bijdrage van de lidstaten op basis van de btw zijn vanaf 2002 nagenoeg gelijk. Het relatieve belang van de bni-bijdrage is in die periode gestaag toegenomen van 42 procent in 2000 naar 69 procent in 2014 met een piek in 2013 van 74 procent.

Duitsland draagt in euro's het meeste bij. In 2015 werd meer dan 20 procent van de eigen middelen van de EU opgebracht door Duitsland. Nederland staat op een zesde plaats met een bijdragen van 4,9 procent. De landen die na 2000 zijn toegetreden namen in 2015 met elkaar 8,5 procent voor hun rekening.

2.1.2 Verdeling van de nationale bijdrage aan de Europese Unie naar lidstaat, 2015

2.2 Traditionele eigen middelen

Het is vanaf het eerste begin de bedoeling geweest dat de Europese Gemeenschappen beschikken over eigen middelen. Het heeft echter tot 1970 geduurd voordat dit werd gerealiseerd. Tot die tijd werden de kosten van de EEG volgens een vastgestelde verdeelsleutel over de lidstaten verdeeld. Met ingang van 1971 bestaan de eigen middelen van de Europese Gemeenschappen uit [1] de heffingen en andere opslagen die zijn ingevoerd in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, [2] de door de Gemeenschappen ingevoerde invoerheffingen op suiker en suikerhoudende producten (met elkaar de landbouwheffingen genoemd) en [3] de rechten van het gemeenschappelijke douanetarief en andere heffingen op het handelsverkeer met niet-lidstaten (douanerechten genoemd).

Met ingang van 1 januari 1971 worden de landbouwheffingen in zijn geheel afgedragen aan de 'Gemeenschappen'. Het is vanaf het eerste begin de bedoeling geweest dat de Europese Gemeenschappen beschikken over eigen middelen. Voor de overdracht van de ontvangsten uit de invoerrechten wordt besloten tot een geleidelijke overgang in vijf jaar, te beginnen met 50 procent van de ontvangsten uit invoerrechten in 1971 en elk jaar toenemend met 12,5 procentpunt naar 100 procent vanaf 1 januari 1975 (Europese Gemeenschappen, 1970).

Omdat in de periode tot 1975 nog niet alle eigen middelen worden overgedragen, wordt voor het daardoor ontstane tekort de volgende verdeelsleutel afgesproken: Duitsland betaalt 32,9 procent, Frankrijk 32,6 procent, Italië 20,2 procent, Nederland 7,3 procent, België 6,8 procent en Luxemburg 0,2 procent van de benodigde middelen. Voor de periode daarna wordt een bijdrage op basis van de btw voorzien.

Uruguay-ronde (1986–1994)

De Uruguay-ronde maakt deel uit van een reeks onderhandelingen van landen die deelnamen aan de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). Een belangrijk resultaat van de Uruguay-ronde is de oprichting van de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Deze organisatie maakt afspraken over internationale handel tussen landen en ziet toe op naleving van deze afspraken. Zo is er een overeenkomst gesloten over de landbouwsector (in bijlage 1A van de zogenoemde Marrakesh verklaring van 1994). Daarin staat onder andere dat alle marktverstoringende maatregelen als import- en exportrestricties verminderd moeten worden. Er wordt een uitzondering gemaakt voor normale invoerrechten. Additionele heffingen moeten worden omgezet naar gewone invoerrechten.

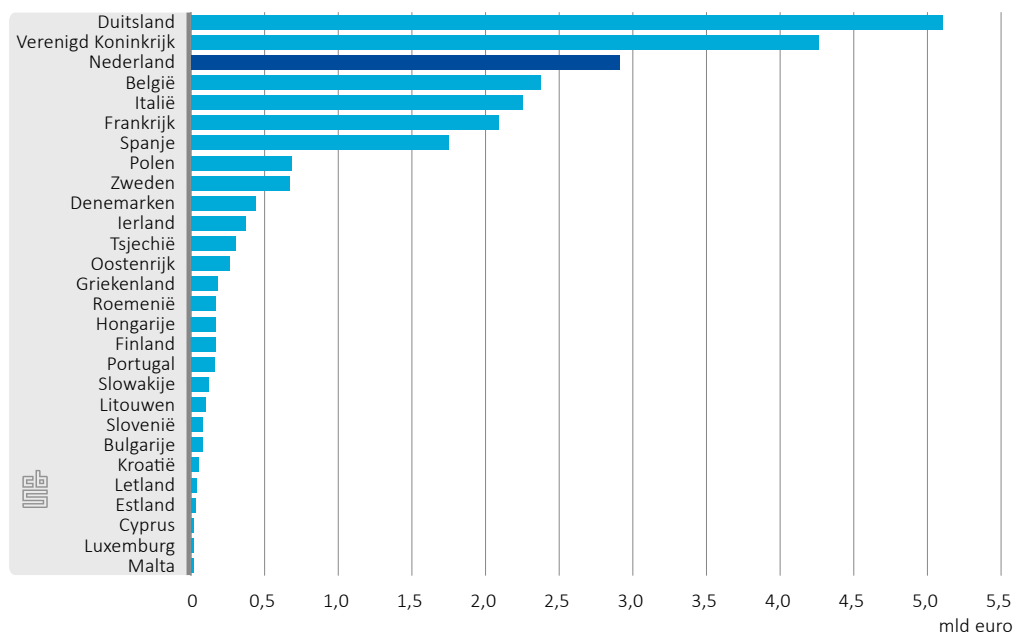
(Bron: World Trade Organization, 1994)

Als vergoeding van de inningskosten ontvangen de lidstaten 10 procent van de door hen geheven heffingen. In 2001 is dit percentage verhoogd naar 25 (Europese Gemeenschappen, 2000), in 2014 verlaagd naar 20 (Europese Unie, 2014)⁷⁾. Tot 1988 werden de inningskosten in de financiële verantwoording van de EU als uitgaven geboekt. Met ingang van dat jaar worden zij afgetrokken van de ontvangsten (Europese Gemeenschappen, 1990).

⁷⁾ De verlaging van de vergoeding voor de inning van de traditionele middelen vanaf 2014 is nog niet geëffectueerd. Dit gebeurt met terugwerkende kracht, in 2017.

Aanvankelijk werden de landbouwheffingen en invoerrechten apart genoemd in de financiële overzichten die door de Europese Unie en haar voorgangers werden gepubliceerd. Sinds 2009 wordt dit onderscheid niet meer gemaakt (European Commission, 2010). De reden is dat de overeenkomsten die zijn gesloten tijdens de Uruguay-ronde in het EU-recht zijn opgenomen en er als gevolg daarvan geen wezenlijke verschillen meer zijn tussen landbouwrechten en douanerechten (Europese Unie, 2007).

2.2.1 Invoerrechten, 2015

Figuur 2.2.1 toont de afgedragen invoerrechten per lidstaat in 2015. Niet toevallig staan Nederland en België, de landen met de twee grootste havens (Rotterdam en Antwerpen) van de EU in de top als het gaat om de invoerrechten.

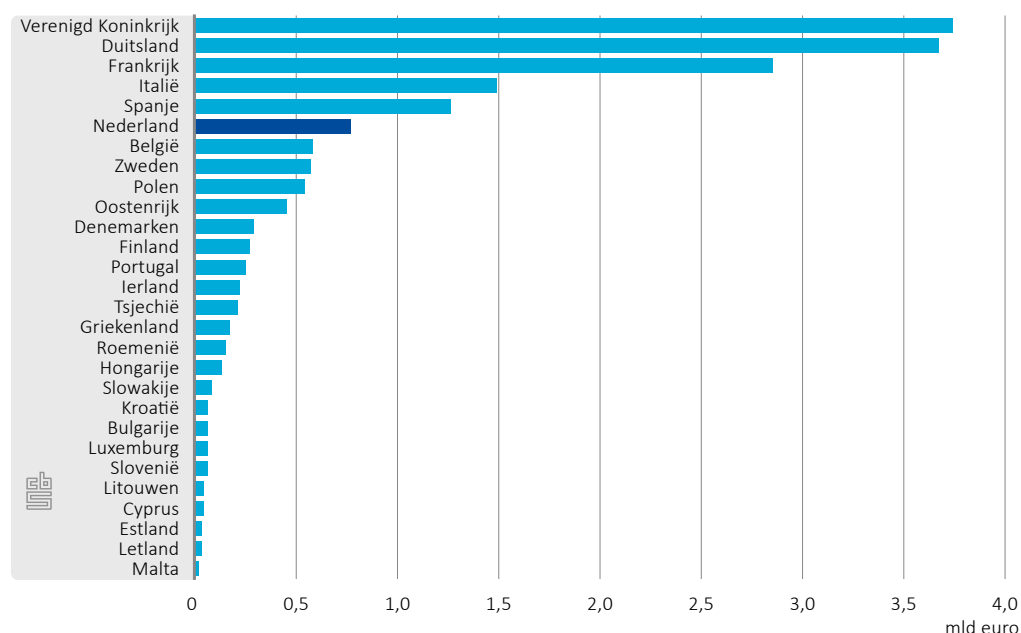
2.3 Btw-heffing

Bij de introductie van de eigen middelen in 1970 werd voorzien dat deze middelen niet toereikend zouden zijn. Daarom werd tegelijk een heffing op basis van de btw aangekondigd. Deze derde bron van eigen inkomsten had op 1 januari 1975 moeten ingaan (Europese Gemeenschappen, 1970). Implementatie bleek echter moeilijker dan voorzien. Pas in 1977 verscheen de verordening waarin deze heffing werd uitgewerkt (Europese Gemeenschappen, 1977). In 1979 werd voor de eerste maal een bijdrage geheven op basis van de btw (Europese gemeenschappen, 1979). In de periode 1975–1979 (het jaar dat de btw-heffing in had moeten gaan en het jaar dat deze heffing daadwerkelijk is geheven) is tijdelijk het bnp als heffingsgrondslag gehanteerd (Europese Gemeenschappen, 1979). Figuur 2.3.1 toont de btw-afdrachten voor 2015.

Om te voorkomen dat verschillen in de nationale btw-wetgeving van invloed zijn op de hoogte van de afdracht, is de grondslag waarover deze btw-afdracht wordt berekend geharmoniseerd. Hierdoor kan het voorkomen dat goederen waarover nationaal in een land geen btw wordt geheven wel EU-btw-plichtig zijn en omgekeerd. In Nederland komt dit vrijwel niet voor, maar in het Verenigd Koninkrijk wordt bijvoorbeeld geen btw geheven op de meeste voedingsmiddelen

en op kinderkleding, terwijl deze wel binnen de EU-btw-grondslag vallen.

2.3.1 Btw-afdrachten, 2015

Hoewel aanvankelijk twee methoden werden aangeboden voor het berekenen van de btw-afdracht (Europese Gemeenschappen, 1977) hanteren alle lidstaten sinds 1985 de zogeheten opbrengstenmethode, zie kader (Europese Gemeenschappen, 1993). Sinds 1989 is dit de enige toegestane methode.

Berekening van de btw-afdracht volgens de opbrengstenmethode

In een eerste stap wordt een gemiddeld btw-tarief berekend. Dit is het gewogen gemiddelde van alle geldende btw-tarieven in een land, inclusief een eventueel nultarief. Daarbij wordt gewogen met het relatieve belang van elk tarief. Bij het bepalen van dit belang wordt alleen rekening gehouden met de niet-aftekbare btw. In Nederland wordt dit gemiddelde btw-tarief berekend door CBS op basis van gegevens uit de Nationale Rekeningen.

In een tweede stap wordt de btw-grondslag bepaald. Deze is gelijk aan het quotiënt van de btw-opbrengsten en het gemiddelde btw-tarief, uitgedrukt als een breuk. Sinds 1989 is deze grondslag gebonden aan een maximum. Op dit moment is dit maximum gelijk aan 50 procent van het bni van een land. Is de grondslag hoger dan het maximum dan wordt de grondslag afgetopt en gelijkgesteld aan dat maximum.

Ten slotte wordt in een derde stap de btw-afdracht berekend. Deze is het product van het EU-btw-percentage, uitgedrukt als een breuk, en de hierboven bepaalde (afgetopte) btw-grondslag.

Sinds 1989 is de grondslag gebonden aan een maximum van 55 procent van het bruto nationaal product (bnp) (Europese Gemeenschappen 1988). Tegelijk is toen het plafond van de btw-heffing verhoogd van 1,0 naar 1,4 procent van de geharmoniseerde btw-grondslag. Dit plafond werd in 1989 bijna bereikt (Europese Gemeenschappen, 1991). Dit heeft geleid tot de introductie van de bnp-heffing als vierde inkomstenbron. In 1994 is

bepaald dat het EU-btw-percentage weer geleidelijk zal dalen tot 1,0 procent in 1999 en het aftoppingspercentage in die periode geleidelijk zal dalen naar 50 procent (Europese Gemeenschappen, 1994). Vanaf 2007 is de EU-btw 0,3 procent (Europese Unie, 2007).

De btw-heffing wordt, evenals de hieronder te bespreken bnp/bni-heffing, jaarlijks na afloop van het fiscale jaar vastgesteld en de drie daarop volgende jaren zo nodig herzien op grond van nagekomen informatie en nieuwe berekeningen. Deze herzieningen leiden tot terugbetalingen en naheffingen. Daarnaast kent de bnp/bni-heffing net als de btw-afdracht een voorbehouden procedure.

2.4 Bnp/bni-heffing

In 1989 werd een heffing op basis van het bnp, zoals die al bestond in de beginjaren van de EU, opnieuw ingevoerd (Europese Gemeenschappen, 1988). Dit was nodig omdat werd voorzien dat de traditionele middelen en de btw-heffing, die was gemaximeerd op 1,4 procent van de geharmoniseerde btw-grondslag, onvoldoende zouden zijn voor het waarborgen van het begrotingsevenwicht. Vooruitlopend op de invoering werden voor het begrotingsjaar 1988 niet terug te vorderen voorschotten geheven (Europese Gemeenschappen, 1990).

Na een aanvankelijk bescheiden begin is het relatieve belang van deze heffing zeer snel toegenomen. In 1994, vijf jaar na de introductie van de heffing, bedroegen de bnp-inkomsten 28 procent van het totaal (Europese Gemeenschappen, 1995). Inmiddels is het bijna drie kwart (figuur 2.1.1).

De totale bnp/bni-afdracht wordt bepaald als het verschil tussen de benodigde inkomsten van de EU minus de traditionele eigen middelen en de btw-afdrachten. Dit verschil wordt over de lidstaten verdeeld naar rato van de bnp/bni's van de lidstaten en is daarmee vergelijkbaar met een flat-rate inkomstenbelasting. Figuur 2.4.1 toont de verdeling van de bni-afdrachten over de lidstaten voor 2015. Het Verenigd Koninkrijk staat bovenaan. Dit komt door een eenmalige naheffing over voorgaande jaren. In eerdere jaren was de bni-bijdrage van het Verenigd Koninkrijk vergelijkbaar met die van Frankrijk.

Van bnp naar bni

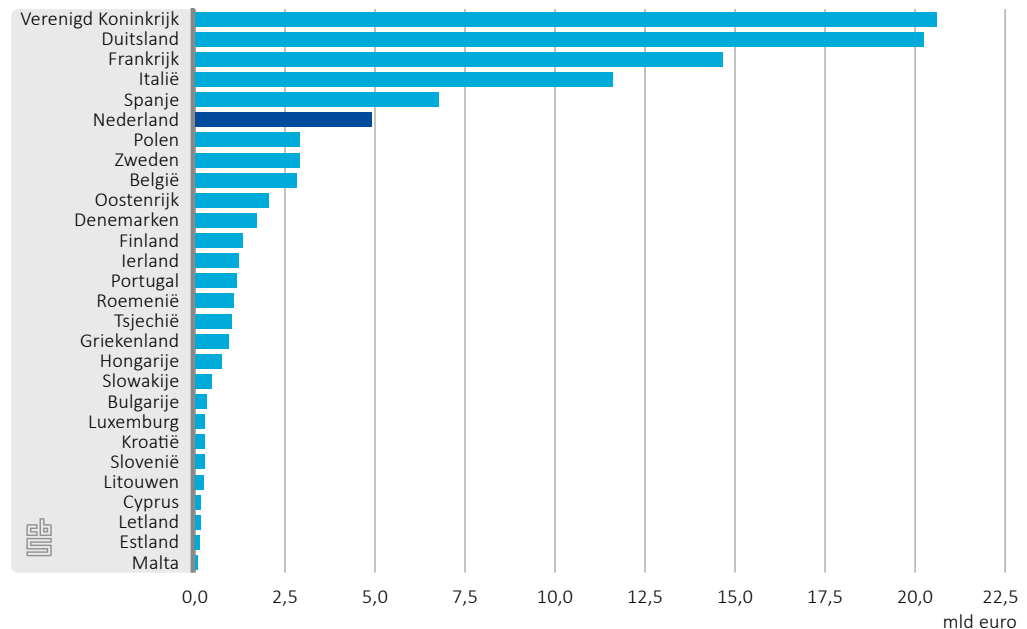
Aanvankelijk was de vierde financieringsbron van de Europese Unie gebaseerd op het bnp zoals gedefinieerd in het Europese Systeem van Economische en Regionale Rekeningen van 1979 (ESR79). In 1995 is dit systeem herzien (ESR95), vanwege nieuwe inzichten en economische veranderingen. De lidstaten moesten dit nieuwe ESR95 uiterlijk 1 januari 2005 hebben geïmplementeerd (Europese Gemeenschappen, 1996). De Europese regelgeving, bijvoorbeeld wat betreft de bnp-afdrachten, is echter nog gebaseerd op het ESR79. Daarom dienen de lidstaten tevens gegevens samen te stellen waarbij is gecorrigeerd voor de conceptuele verschillen tussen het ESR95 en het ESR79.

In 2000 is besloten om over te stappen naar het ESR95 (Europese Gemeenschappen, 2000). Omdat in het ESR95 geen definitie is opgenomen van het bnp en het bnp (volgens de oude definitie) vrijwel identiek is aan het bruto nationaal inkomen (bni) – een grootheid die wel is gedefinieerd in het ESR95 – wordt voor de afdracht en andere regelgeving tevens overgegaan van het bnp op het bni. Met ingang van 2014 wordt uitgegaan van het SER2010.

Harmonisatie van het bnp/bni

Het bnp (en met ingang van 2007 het bni) dat ten grondslag ligt aan de bnp/bni-heffing wordt ontleend aan de Nationale Rekeningen. Daarmee kunnen de Nationale Rekeningen worden beschouwd als de belastingaangifte aan de Europese Unie. De wijze waarop het bnp/bni moet worden samengesteld is beschreven in het Europese Systeem van Nationale en Regionale Rekeningen (ESR).

2.4.1 Bni-afrachten, 2015

Om ervoor te zorgen dat alle landen de richtlijnen van het ESR correct en op vergelijkbare wijze implementeren is in 1989 het bnp-beheerscomité opgericht (Europese Gemeenschappen, 1989). Dit comité wordt geleid en voorgezeten door Eurostat. Alle (hoofd)statistische bureaus van de EU zijn hierin vertegenwoordigd en ook de statistische bureaus van Noorwegen en IJsland participeren. Het comité ziet toe op de kwaliteit van de bnp-ramingen van de lidstaten. Zij doet dit door te komen tot een harmonisatie van de methodieken die worden gehanteerd bij het samenstellen van de Nationale Rekeningen. Daarnaast worden jaarlijks een aantal statistische bureaus bezocht waarbij wordt nagegaan of de Nationale Rekeningen daadwerkelijk volgens de voorschriften zijn opgesteld. Ook vinden nog visitaties door de Europese Rekenkamer plaats.

Om de controle en harmonisatie te faciliteren zijn alle lidstaten verplicht een uitgebreide beschrijving van gehanteerde methoden en gebruikte bronnen samen te stellen. De meest recente methodebeschrijving voor Nederland dateert van 2008 (CBS, 2008). Een nieuwe methodebeschrijving is in voorbereiding. De structuur van deze beschrijving is voorgeschreven zodat vergelijkingen tussen landen eenvoudig mogelijk zijn. Beoordeling door Eurostat van deze methodebeschrijvingen en de uitkomsten van de controlebezoeken kunnen leiden tot voorbehouden van Eurostat. In dat geval wordt het bnp/bni van dat land niet goedgekeurd. Pas nadat methodieken of bronnen zijn aangepast en de aanpassingen door Eurostat zijn goedgekeurd, wordt het bnp/bni van het betreffende land alsnog goedgekeurd. De voorbehouden kunnen betrekking hebben op meerdere jaren.

Elke aanpassing voor een afzonderlijk land leidt vervolgens tot een herberekening van de bnp/bni-afracht van alle landen voor alle jaren waarop de aanpassingen betrekking hebben.

In het algemeen zijn de aanpassingen relatief gering en de effecten op de afdracht beperkt. De effecten kunnen echter aanzienlijk zijn als aanpassingen (mede) het gevolg zijn van een algemene revisie van de Nationale Rekeningen of de introductie van een nieuwe versie van het ESR. Zo leidde een algemene revisie van de Nationale Rekeningen in 2014 voor Nederland tot een naheffing van meer dan 600 miljoen euro.

2.5 Uitzonderingen

Om diverse redenen zijn voor specifieke landen uitzonderingen gemaakt. In de periode vanaf 2000 gaat het om vier verschillende aanpassingen: [1] de korting voor het Verenigd Koninkrijk (sinds 1985), [2] een aanpassing van de bijdragen van Denemarken (vanaf 2003) en Ierland en het Verenigd Koninkrijk (vanaf 2006) wegens beperkte deelname aan de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken, [3] een lumpsumkorting voor Nederland en Zweden en [4] een korting op de btw-heffing voor Nederland, Zweden, Duitsland en Oostenrijk.

De aanpassing voor het Verenigd Koninkrijk

Sinds 1985 krijgt het Verenigd Koninkrijk een korting op de bijdrage aan de EU. De reden hiervan is dat het Verenigd Koninkrijk al sinds haar toetreding aanzienlijk meer bijdroeg dan dat het ontving. Het land betaalde wel, maar kwam vrijwel niet in aanmerking voor de toenmalige EU-subsidies. Tijdens het overleg in Fontainebleau op 25 en 26 juni 1984 werd besloten dat het Verenigd Koninkrijk jaarlijks gecompenseerd zou worden voor deze onevenwichtigheid (European Council, 1984). Aanvankelijk bedroeg de teruggave 66 procent van het verschil tussen de btw-bijdrage van het Verenigd Koninkrijk aan de EU en de ontvangsten uit de EU. Door latere aanpassingen is de berekeningswijze nu tamelijk complex. Deze aanpassingen zijn echter relatief gering. Gemiddeld bedroeg in de periode 2000–2015 de VK-korting een derde van de oorspronkelijke btw- plus bnp/bni-afdracht. In onderstaande box wordt de berekening van de teruggave voor het Verenigd Koninkrijk uitgewerkt.

De korting voor het Verenigd Koninkrijk

De berekening van de Britse korting gaat in drie stappen. Eerst wordt de korting berekend zoals die aanvankelijk was afgesproken. Deze is gelijk aan 66 procent van het verschil tussen wat het Verenigd Koninkrijk zou ontvangen als de uitgaven van de EU naar rato van de btw-bijdragen verdeeld zouden zijn over de lidstaten, en wat het Verenigd Koninkrijk daadwerkelijk ontvangt.

$$K^o = 0.66 * \left(\frac{nBTW^{VK}}{nBTW^{EU}} * U^{EU} - U^{VK} \right)$$

K^o = oorspronkelijke korting

$nBTW^x$ = niet afgetopte btw-bijdrage

U^x = uitgaven van de EU met uitzondering van de uitbreiding gerelateerde uitgaven

Omdat er bij het in werking treden van deze korting nog geen sprake was van eventuele aftopping van de btw-bijdragen, wordt het effect van de aftopping bij de berekening genegeerd. Tevens worden de uitgaven van de EU in de lidstaten die na 30 april 2004 zijn toetgetreden verminderd met de bedragen die zij in het laatste jaar voor toetreding al ontvingen. Op deze wijze is voorkomen dat EU-uitgaven die voor de toetreding van een land niet van invloed waren op de VK-korting, na toetreding wel van invloed zijn. Deze

zogenoemde uitbreidinggerelateerde uitgaven worden elk jaar aangepast voor inflatie met behulp van de bbp-deflator.

In een tweede stap wordt de oorspronkelijke korting gecorrigeerd voor het voordeel dat het Verenigd Koninkrijk heeft door de introductie van de bni-afdracht en de btw-aftopping. Dit bedrag is gelijk aan het bedrag dat het Verenigd Koninkrijk meer of minder zou moeten bijdragen als de bni-afdracht en de aftopping niet hadden bestaan en de daardoor ontstane tekorten gefinancierd zouden zijn door een verhoging van de btw-afdracht.

$$V^{BNI} = \frac{nBTW^{VK}}{nBTW^{EU}} * (BNI^{EU} + BTW^{EU}) - (BNI^{VK} + BTW^{VK})$$

V^{BNI} = voordeel door de introductie van de bni-afdracht en de aftopping van de btw-afdracht

BTW^x = afgetopte btw-bijdrage

BNI^x = bni-bijdrage

In 2002 zijn de vergoedingen voor het innen van de traditionele middelen (landbouw-heffingen en invoerrechten) verhoogd van 10 naar 25 procent. Dit betekent een verlaging van de afdracht van traditionele middelen aan de EU. Deze verlaging is gecompenseerd door een verhoging van de btw- en bni-afdrachten. In een derde stap wordt het financiële voordeel dat het Verenigd Koninkrijk hierdoor heeft in mindering gebracht op de korting.

Het voordeel is gelijk aan $(25 - 10) = 15$ procent van de bruto traditionele middelen die het Verenigd Koninkrijk afdraagt. Dit voordeel wordt verminderd met het bedrag dat het Verenigd Koninkrijk zou moeten bijdragen als deze daling van inkomsten van de EU gecompenseerd zou worden met een verhoging van een niet afgetopte btw-afdracht.

$$V^{TEM} = 0.15 * nBEM^{VK} - 0.15 * nBEM^{EU} = \frac{nBTW^{VK}}{nBTW^{VK}}$$

V^{TEM} = voordeel door de verhoging van de vergoeding voor de inning van de traditionele eigen middelen

$nBEM^x$ = bruto traditionele eigen middelen (waarvan 75 procent wordt afgedragen)

De korting (K) voor het Verenigd Koninkrijk bedraagt nu

$$K = K^o - V^{BNI} - V^{TEM}$$

De uitkomsten voor de definitieve korting voor het jaar 2007 (vastgesteld in 2011) zijn:

K^o = € 6 897 mln

V^{BNI} = € 67 mln

V^{TEM} = – € 47 mln

K = € (6 897 – 67 – – 47) mln = € 6 877 mln

(Bron: Europese Commissie, 2011 en 2014)

De teruggave over een bepaald jaar wordt achteraf berekend en een jaar later uitbetaald. Net als de btw-heffing en de bnp/bni-heffing wordt de teruggave daarna nog driemaal herzien. De teruggave wordt vervolgens verrekend met de overige lidstaten van de EU, aanvankelijk op basis van de btw-bijdrage, nu op basis van het bni. Dit gaat in twee stappen. In een eerste

stap wordt bepaald hoeveel elk land moet bijdragen aan de VK-korting. Vervolgens krijgen Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Zweden hierop een korting van 75 procent (Europese Unie, 2007). Wat deze landen minder hoeven bij te dragen wordt vervolgens opnieuw verdeeld over de overige lidstaten (Europese Commissie, 2014).

2.5.1 Berekening van de verdeling van de Britse korting, 2014

Lidstaat	Aandeel in bni (1)	Aandeel zonder Verenigd Koninkrijk (2)	% van het aandeel van Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Zweden in kolom 2 (3)	Kolom 3 verdeeld over andere lidstaten (4)	Financieringssleutel (5)=(2)+(3)+(4)
	%				
Verenigd Koninkrijk	14,89	0,00			0,00
Duitsland	20,93	24,59	-18,44		6,15
Nederland	4,65	5,46	-4,10		1,37
Oostenrijk	2,42	2,85	-2,13		0,71
Zweden	3,31	3,89	-2,92		0,97
Overige landen	53,80	63,21		27,59	90,80
Totaal	100,00	100,00	-27,59	27,59	100,00

Bron: Europese Gemeenschappen (2014).

Aanpassingen voor Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk

De Raad Justitie en Binnenlandse Zaken is een Europese organisatie die werkt aan geharmoniseerde wetgeving op het terrein van Justitie en Binnenlandse Zaken met als doel een Europese ruimte van vrijheid, veiligheid en recht te ontwikkelen. Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Ierland nemen hieraan niet volledig deel. Beslissingen die door de Raad worden genomen hoeven door deze landen niet overgenomen te worden (Europese Gemeenschappen, 1997). Zo nemen het Verenigd Koninkrijk en Ierland niet volledig deel aan de Schengen-voorschriften.

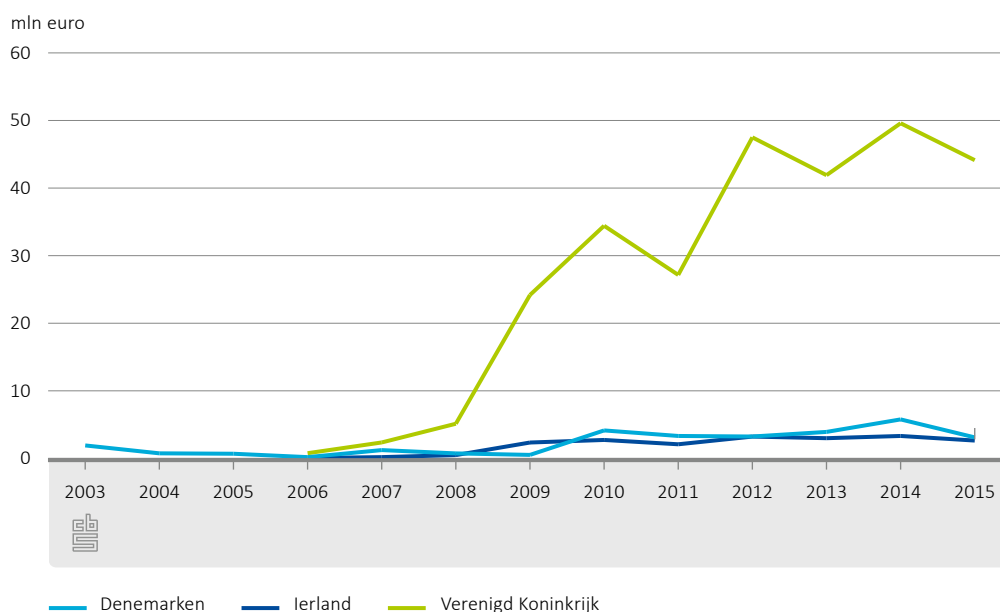
De kosten van de maatregelen waaraan deze landen niet deelnemen worden in mindering gebracht op de betreffende EU-afracht voor dat land. Voor administratieve uitgaven vindt geen correctie plaats, daar dragen Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk gewoon aan bij. De omvang van de aanpassingen zijn relatief gering.

De afdrachtskortingen voor Nederland en Zweden, 2007–2013

Tijdens onderhandelingen in december 2005 door de Europese Raad over het meerjarig financieel kader 2007–2013 hebben Nederland en Zweden kortingen bedongen. Deze korting zorgde ervoor dat de nettobetalingssystemen van Nederland en Zweden ten opzichte van lidstaten met een vergelijkbaar welvaartsniveau verbeterden (Tweede Kamer Staten-Generaal, 2005). Deze korting werd opgenomen in de aanpassing van het eigenmiddelenbesluit van 2007 (Europese Unie, 2007). Dit besluit werd met ingang van 2009 ingevoerd (Europese Unie, 2009) en teruggeleid naar 2007. In 2009 werd de afdrachtskorting voor de jaren 2007 en 2008 uitgekeerd aan Nederland en Zweden. De brutobedragen die Nederland (jaarlijks € 605 miljoen) en Zweden (jaarlijks € 150 miljoen) ontvingen, zijn uitgedrukt in prijzen van 2004 en worden omgerekend met behulp van de bbp-deflator van

de Europese Unie. Deze correcties worden uitbetaald nadat de korting van het Verenigd Koninkrijk berekend en gefinancierd is.

2.5.2 Aanpassingen wegens beperkte deelname aan de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken

Ook voor de periode 2014–2020 zijn kortingen voorzien (Europese Unie 2014): voor Nederland jaarlijks 695 miljoen euro, voor Zweden jaarlijks 185 miljoen euro, voor Denemarken jaarlijks 130 miljoen euro en voor Oostenrijk 30 miljoen euro in 2014 aflopend naar nul euro in 2017. Op 19 september heeft Roemenië als laatste lidstaat deze wetgeving geratificeerd (Ministerie van Financiën, 2016). In 2017 zullen de kortingen voor 2014–2016 worden uitgekeerd. Ze zijn daarom niet opgenomen in de gegevens over 2014 en 2015 die in dit artikel worden gepresenteerd.

Korting op de btw-heffing voor Nederland, Zweden, Duitsland en Oostenrijk, 2007–2013

Nederland, Zweden, Duitsland en Oostenrijk dragen in verhouding tot andere EU-landen veel meer bij aan de EU-begroting dan ze ontvangen van de EU. Om deze landen tegemoet te komen besloot de Europese Raad om een lager afdrachtspercentage in te stellen voor de btw-heffing voor de periode 2007 tot en met 2013. Het afdrachtspercentage bedroeg voor Oostenrijk 0,225 procent, voor Duitsland 0,15 procent en voor Nederland en Zweden 0,10 procent. Voor de overige EU-landen gold een vast afdrachtspercentage van 0,30 procent (Europese Unie 2007). Net als de afdrachtkorting voor Nederland en Zweden werd deze korting in 2009 ingevoerd en teruggelegd naar 2007. Verder is bepaald dat Nederland, Zweden, Duitsland en Oostenrijk een kwart van hun normale aandeel in de financiële last van de korting voor het Verenigd Koninkrijk hoeven te dragen.

Net als de afdrachtkorting voor Nederland en Zweden wordt ook deze korting gecontinueerd. Voor de periode 2014–2020 is het afdrachtspercentage 0,15 procent (Europese Unie, 2014). In 2017 zullen deze kortingen met terugwerkende kracht worden toegepast (Ministerie van Financiën, 2016).

2.6 Noorwegen, IJsland, Liechtenstein

Als leden van de Europese Economische Ruimte dragen Noorwegen, IJsland en Liechtenstein bij aan de financiering van delen van het Europese beleid. In totaal stelden deze landen in de periode 2009–2014 jaarlijks gemiddeld 358 miljoen euro ter beschikking om de sociale en economische verschillen binnen de Europese Economische Ruimte terug te dringen. Hiervan betaalde Noorwegen jaarlijks krap 347 miljoen, IJsland bijna 10 miljoen en Liechtenstein 2 miljoen euro. (Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2011; Matthijs, 2014). Voor de periode 1 mei 2014 tot 1 mei 2021 zijn hierover opnieuw afspraken gemaakt (Council of the European Union, 2016). Hiermee is een bedrag van 2,8 miljard euro in 7 jaar gemoeid, verdeeld over deze drie landen.

Op basis van bilaterale overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU draagt Noorwegen nog bij aan een aantal EU-programma's en neemt het land deel aan de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken⁸⁾. Daarmee is jaarlijks ongeveer 450 miljoen euro gemoeid. En ten slotte draagt Noorwegen ongeveer 25 miljoen euro bij aan de Europese subsidieregeling INTERREG, een samenwerking tussen de Europese Unie, Noorwegen en Zwitserland voor innovatieve en duurzame projecten. De totale bijdrage van Noorwegen aan EU-programma's komt daarmee in totaal op bijna 875 miljoen euro per jaar. De bijdragen van Noorwegen, IJsland en Liechtenstein worden door de EU geboekt onder de post "overige inkomsten" (figuur 2.1.1).

3. De uitgaven van de Europese unie

Het EU-begrotingsstelsel kent drie componenten. De eerste is het meerjarig financieel kader. Hierin worden voor een periode van minimaal vijf jaar – maar meestal zeven jaar – de maxima vastgelegd van de jaarlijkse begrotingen van de EU. Deze component zorgt voor begrotingsdiscipline en maakt de EU-financiën beter voorspelbaar. De tweede component is de jaarlijkse begroting en de derde component omvat de regels betreffende de eigen middelen. 'Het meerjarig financieel kader beoogt een ordelijke ontwikkeling van de uitgaven van de Unie te waarborgen binnen de grenzen van haar eigen middelen' (uit artikel 312 van het verdrag betreffende de werking van de Europese Unie; Europese Unie, 2012).

In een meerjarig financieel kader wordt per uitgavencategorie vastgelegd wat het maximale bedrag is waarvoor de EU jaarlijks verplichtingen mag aangaan. Dit zijn de zogeheten vastleggingskredieten. De vastleggingskredieten zijn gebonden aan een plafond, uitgedrukt in absolute geldbedragen. Tevens is er een maximum aan het totaal van alle vastleggingskredieten, uitgedrukt als een percentage van het bnp/bni van de Europese Unie.

Daarnaast wordt in het financiële kader opgenomen wat de EU jaarlijks daadwerkelijk mag uitgeven. Deze bedragen worden opgenomen onder de post betalingskredieten. Ook voor deze betalingskredieten geldt een jaarlijks plafond uitgedrukt in zowel absolute bedragen als in een percentage van het bnp/bni van de EU.

⁸⁾ <http://www.eu-norway.org/eu/Financial-contribution/#.V9J8GDpf0-U> (opgeroepen op 9 september 2016).

Tot nu zijn er vijf meerjarige financiële kaders geweest: Delors I (1988–1992), Delors II (1993–1999), Agenda 2000 (2000–2006), Meerjarig Financieel Kader 2007–2013 en Meerjarig Financieel Kader 2014–2020.

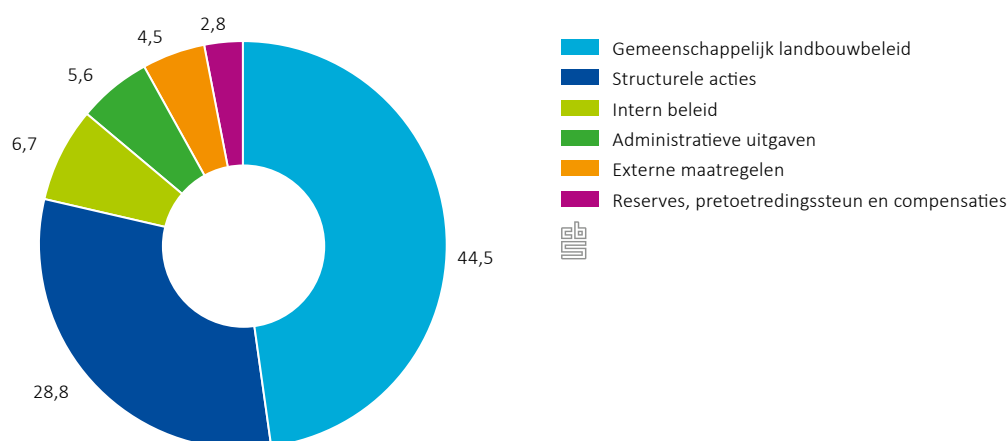
3.1 Agenda 2000 (2000–2006)

In 1997 verschijnt Agenda 2000 voor een sterkere en grotere Unie (Europese Commissie, 1997). Hierin beschrijft de commissie haar visie op de Europese Unie na de eeuwwisseling. Belangrijke hoofdstukken zijn het interne beleid, economische en sociale cohesie en 'gemeenschappelijk landbouwbeleid. Daarnaast wordt veel aandacht geschonken aan de uitbreiding van de EU.

Wat betreft het interne beleid ligt de nadruk op het creëren van de voorwaarden voor duurzame groei en werkgelegenheid, op verbreding en verdieping van kennis (onderzoek, vernieuwing, onderwijs en opleiding), het moderniseren van de arbeidsmarkt en het verbeteren van de levensomstandigheden. In het hoofdstuk over economische en sociale cohesie worden voorstellen gedaan die het mogelijk maken om de structuurfondsen en het cohesiefonds doelmatiger in te zetten. Tevens wordt hier aangegeven dat een substantieel deel van het bedrag dat beschikbaar is voor deze fondsen ten goede moet komen aan de nieuwe lidstaten. Het gemeenschappelijk landbouwbeleid zal zich ten slotte meer moeten gaan richten op inkomenssteun in plaats van product subsidies.

Na enkele jaren van onderhandelen wordt op 24 maart 1999 in Berlijn overeenstemming bereikt over de voorstellen van de commissie.⁹⁾ Op 6 mei van dat jaar bereiken het Europees Parlement, de Raad en de Commissie een akkoord (Europese Gemeenschappen, 1999). Het maximum van de eigen middelen is 1,27 procent van het bnp van de Europese Unie.

3.1.1 Uitgaven van de Europese Unie (mld euro), 2000/2006

Tijdens de looptijd van Agenda 2000 wordt in 2002 de euro ingevoerd en treden in 2004 tien landen toe tot de EU: Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.

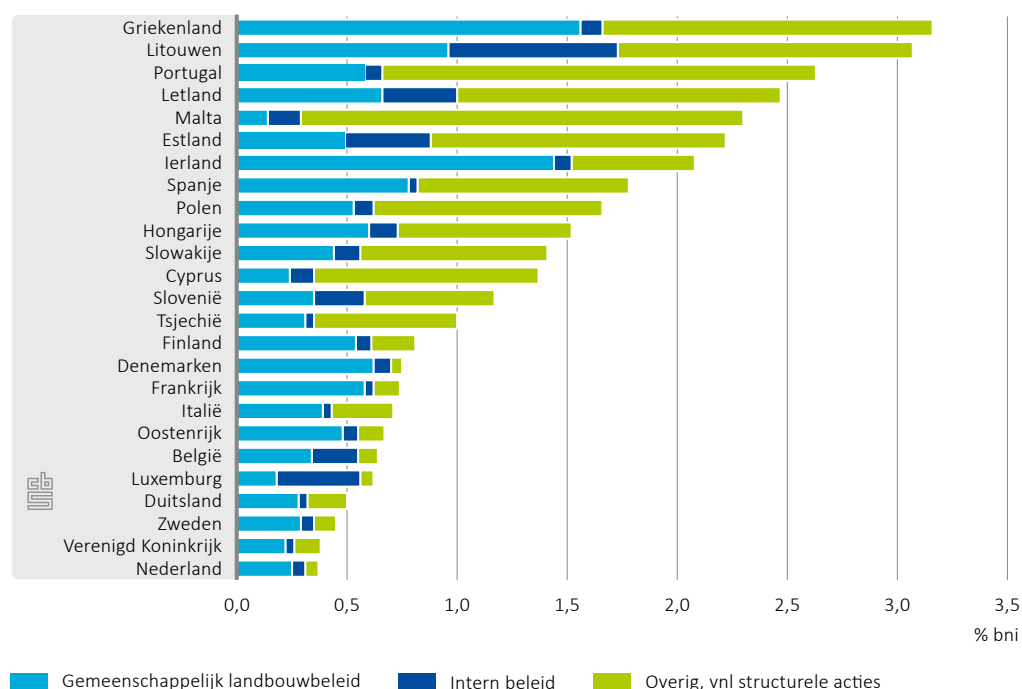
⁹⁾ http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_nl.htm (opgeroepen op 9 september 2016).

De begroting van de EU kent in de periode 2000–2006 acht hoofdstukken: [1] gemeenschappelijk landbouwbeleid, [2] structurele acties, [3] intern beleid, [4] externe maatregelen, [5] administratieve uitgaven, [6] reserves [7] pretoetredingssteun en [8] compensaties. Van deze acht zijn de eerste vijf de omvangrijkste. Met elkaar beslaan deze 5 posten 97 procent van alle uitgaven van de EU. Voor Nederland zijn vooral de eerste drie van belang.

Figuur 3.1.2 geeft een overzicht van de jaarlijkse ontvangsten van de lidstaten als percentage van het bni. Voor de landen die de hele periode deel uitmaakten van de EU gaat het om het gemiddelde over de periode 2000–2006. Voor Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië over de periode 2004–2006.

Het Verenigd Koninkrijk en Nederland ontvingen in de periode 2000–2006 van alle lidstaten naar verhouding het minst, op de voet gevolgd door Zweden en Duitsland. Gemiddeld bedroegen de ontvangsten van Nederland net iets minder dan 0,4 procent van het bni. Dit komt onder meer doordat Nederland relatief weinig ontvangt in het kader van structurele acties. Twee derde van de ontvangsten van Nederland betrof betalingen in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, maar ook in die categorie behoort Nederland tot één van de minst ontvangende landen. Alleen Malta, Luxemburg, het Verenigd Koninkrijk en Cyprus ontvingen naar verhouding minder.

3.1.2 Betalingen (exclusief kosten van bestuur) van de EU aan de lidstaten, 2000/2006

3.2 Meerjarig financieel kader 2007–2013

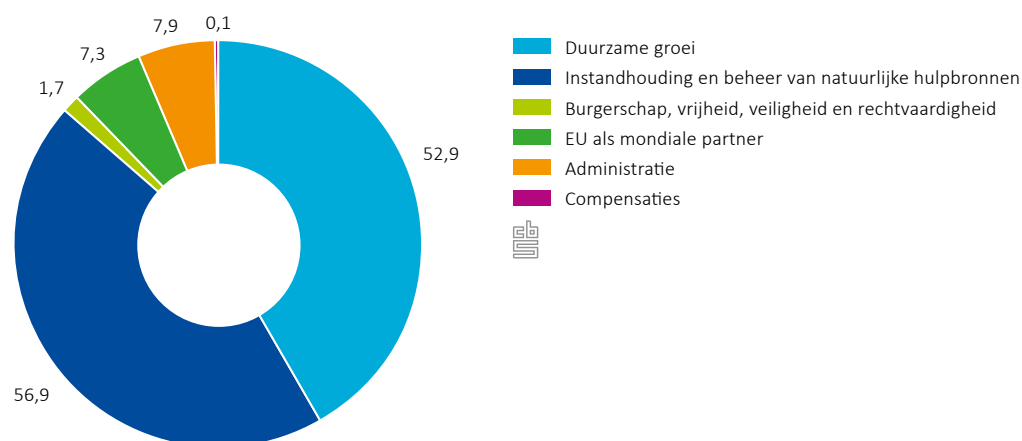
De besprekingen voor het meerjarig financieel kader 2007–2013 starten in 2005 met de publicatie van *New proposals for growth and jobs under the next Financial Framework 2007–13* (European Commission, 2005). De voorstellen zijn gegroepeerd in drie rubrieken: concurrentievermogen voor groei en werkgelegenheid, burgerschap, vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid' en 'behoud en beheer van natuurlijke hulpbronnen.

Ter versterking van de concurrentiepositie van de EU stelt de commissie onder meer voor de inspanningen op het terrein van onderzoek en ontwikkeling te intensiveren. Wat betreft de kernwaarden van de Europese Unie – burgerschap, vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid – constateert de commissie dat verdere samenwerking binnen de EU noodzakelijk is. De uitdagingen als gevolg van immigratie en asielzoekers, en de strijd tegen misdaad en terrorisme kunnen niet langer gepareerd worden door maatregelen op nationaal niveau. Binnen het gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt voorgesteld meer in te zetten op de implementatie van het EU-actieplan ter bevordering van milieutechnologieën (ETAP = Environmental Technology Action Plan) en de implementatie van Natura 2000 (European Commission, 2008).

Op 14 juni 2006 sluiten het Europees Parlement, de Raad en de Europese Commissie een akkoord over het financieel kader 2007–2013 (Europese Unie, 2006). Daarbij wordt rekening gehouden met verdere uitbreiding van de EU. In 2007 treden Bulgarije en Roemenië toe tot de EU en in 2013 volgt Kroatië.

In de periode 2007–2013 zijn in de begrotingen en de financiële verantwoordingen van de Europese Unie de uitgavenposten ondergebracht in de volgende hoofdstukken: [1] duurzame groei, [2] instandhouding en beheer van natuurlijke hulpbronnen, [3] burgerschap, vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid, [4] de EU als mondiale partner, [5] administratieve uitgaven en [6] compensaties. 85 procent van alle middelen is aangewend voor duurzame groei en de instandhouding en beheer van natuurlijke hulpbronnen. Het zwaartepunt binnen deze twee posten is in de loop van het programma gewisseld. De uitgaven aan de instandhouding en het beheer van natuurlijke hulpbronnen steeg van 54,6 miljard euro in 2007 naar 59,5 miljard euro in 2013, die aan duurzame groei van 43,7 miljard euro naar 71,2 miljard euro

3.2.1 Uitgaven van de Europese Unie (mld euro), 2007/2013

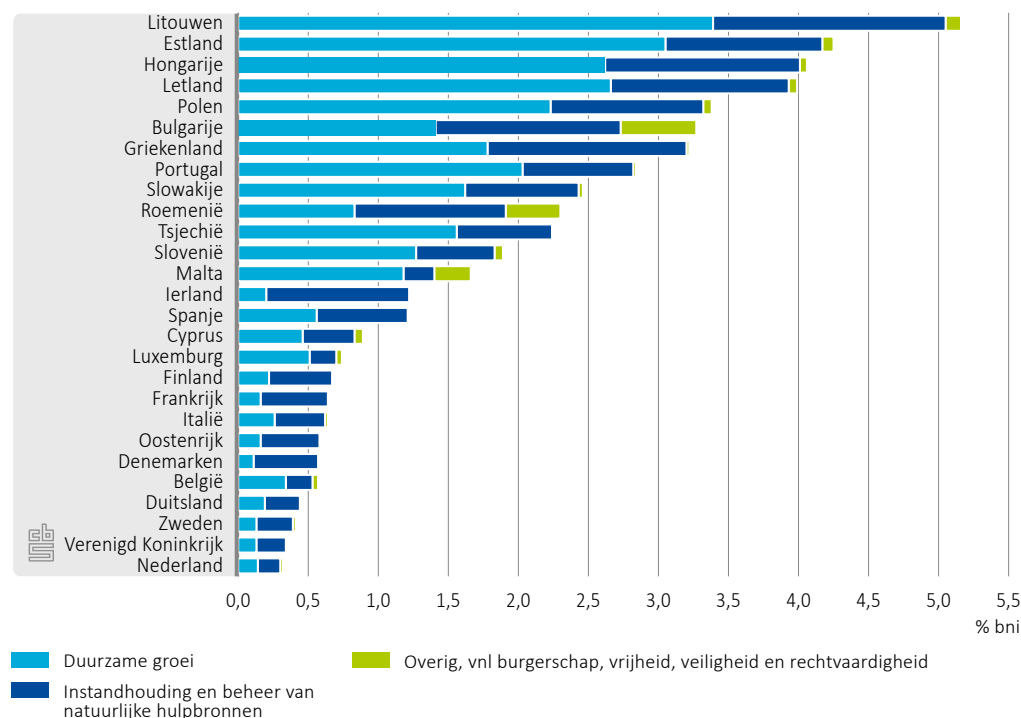

Duurzame groei omvat onder meer de verbetering van de concurrentiekracht van de Europese Unie ter bevordering van economische groei en werkgelegenheid. Het gaat hierbij vooral om R&D-uitgaven. Ook omvat deze rubriek de uitgaven via de structuurfondsen en het cohesiefonds. Deze fondsen zijn gericht op verkleining van het verschil in de economische ontwikkeling tussen regio's en lidstaten. De uitgavensrubriek duurzame groei is een samengaan van de terreinen structurele acties en interne beleid van de periode 2000–2006.

Instandhouding en beheer van natuurlijke hulpbronnen omvat onder meer het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Dat dit beleid niet meer expliciet een eigen rubriek krijgt, weerspiegelt de wens om de rubriek uit te breiden. Nieuwe doelstellingen zijn onder meer het verbeteren van de concurrentiekracht, de instandhouding en verbetering van het milieu en het beheer van natuurlijke hulpbronnen met behoud van werkgelegenheid en omgeving. Toch heeft circa 70 procent van alle uitgaven nog betrekking op het (traditionele) landbouwbeleid en dan met name op directe inkomstenuitkeringen.

Onder burgerschap valt het bevorderen van actief burgerschap, het bevorderen van de Europese cultuur, identiteit en diversiteit, de verbetering van de gezondheid en de bescherming van de consument en de burger. Vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid moeten worden bevorderd door het voorkomen en bestrijden van terrorisme en misdaad, door de ontwikkeling van een algemeen asielbeleid en een gemeenschappelijke aanpak van drugshandel. Jaarlijks wordt hier gemiddeld 1,7 miljard euro voor gereserveerd. Hiermee is dit het op één na kleinste begrotingshoofdstuk van de EU.

3.2.2 Betalingen (exclusief kosten van bestuur) van de EU aan de lidstaten¹⁾, 2007/2013

¹⁾ Kroatië is in de figuur niet opgenomen omdat het land alleen het laatste jaar van de beschouwde periode lid was van de Europese Unie.

De belangrijkste doelstellingen van het buitenlands beleid van de EU, de EU als mondiale partner, zijn veiligheid en stabiliteit in de wijde omgeving van de EU. Instrumenten daarbij zijn

een gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid, crisismanagement en deelname aan vredesmissies in Europa en daarbuiten.

Net als in de periode 2000–2006 betreft de rubriek compensaties de uitgaven die gedaan worden om ervoor te zorgen dat nieuwe lidstaten netto-ontvangers zijn. Dit is een tijdelijke maatregel, omdat nieuwe lidstaten wel direct financieel bijdragen aan het EU-budget, maar niet direct profiteren van de EU-programma's. Daarvoor worden deze lidstaten gecompenseerd. In de periode 2007–2013 ontvingen Roemenië en Bulgarije in 2007, 2008 en 2009 compensaties. Kroatië trad pas in 2013 toe tot de EU en ontving in dat jaar een compensatiebedrag (European Commission, 2010).

De uitgaven van de EU in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid zijn in de periode 2007–2013 aanzienlijk geringer dan in de periode ervoor. Dit geldt ook voor Nederland. Ontving Nederland tussen 2000 en 2006 gemiddeld nog bijna 1,3 miljard euro in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, in de periode 2006–2013 was dat gemiddeld nog maar 1,0 miljard euro. Ook ontving Nederland relatief weinig, gemiddeld ongeveer 0,8 miljard euro per jaar, in het kader van duurzame groei. De overige ontvangsten bedroegen gemiddeld nog geen 0,2 miljard euro per jaar. Hiermee staat Nederland ook in deze periode onderaan als het gaat om de ontvangsten vanuit de EU.

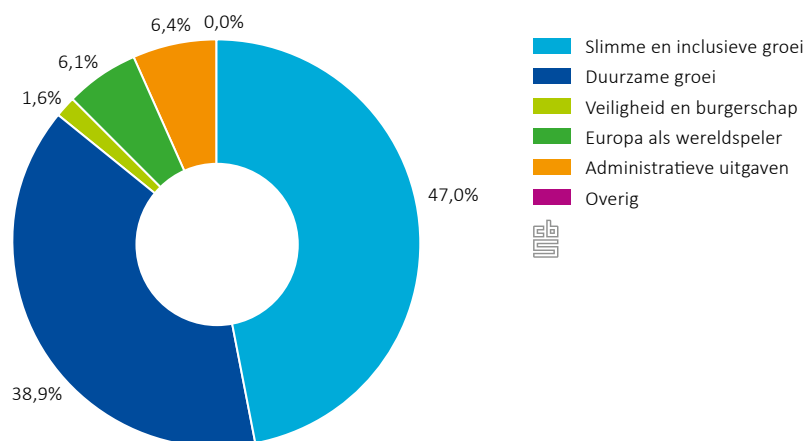
3.3 Meerjarig financieel kader 2014–2020

Op 2 december 2013 sluiten het Europees parlement, de Raad en de Commissie een akkoord over het meerjarig financieel kader 2014–2020 (Europese Unie, 2013). Opvallend is dat de voorgenomen uitgaven, gecorrigeerd voor inflatie, voor de jaren 2014–2020 lager zijn dan die van 2013. Er wordt naar gestreefd de EU-uitgaven te beperken tot ongeveer één procent van het EU-bni. Het budgetplafond is 1,23 procent van het EU-bni.

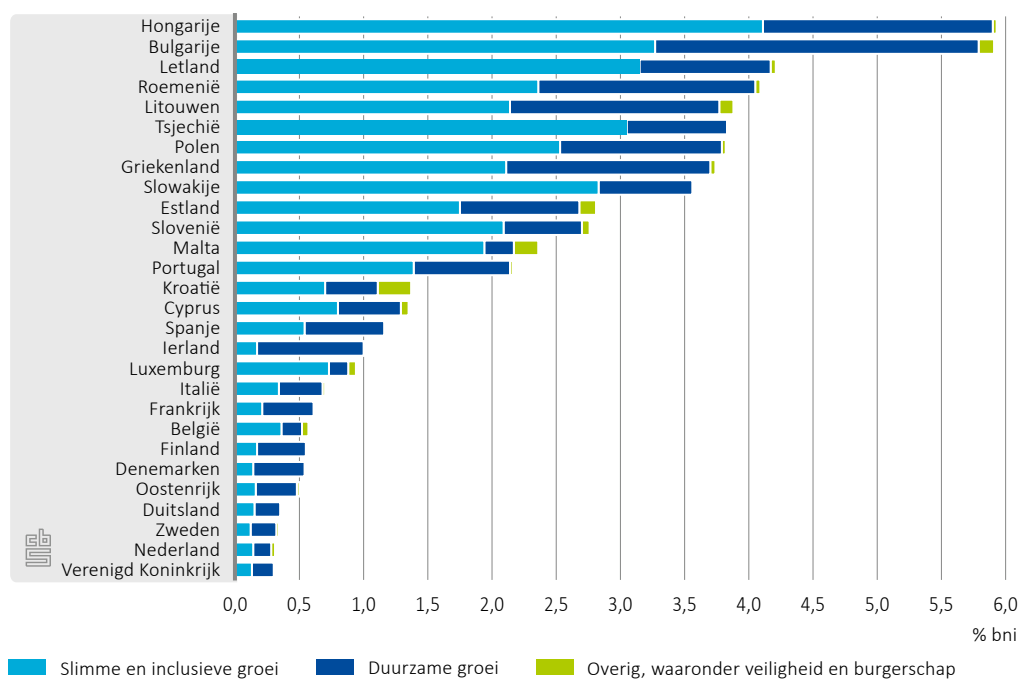
De (qua omvang) belangrijkste uitgavenrubrieken zijn: [1] slimme en inclusieve groei, [2] duurzame groei, [3] veiligheid en burgerschap, [4] Europa als wereldspeler en [5] administratieve uitgaven. Slimme en inclusieve groei omvat onder meer onderzoek en innovatie, scholing en training en hulp aan achterblijvende regio's. Doel is versterking van de concurrentiepositie van de Europese Unie en verbetering van de economische, sociale en interregionale cohesie. Duurzame groei omvat onder meer het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Veiligheid en burgerschap omvat naast andere de bescherming van de Europese grenzen, immigratie en asielbeleid, gezondheidszorg en de bescherming van de consument. Europa als wereldspeler betreft het buitenlands (buiten-EU) beleid, zoals ontwikkelingshulp en humanitaire hulp.

De totale uitgaven in de periode 2014–2020 worden begroot op iets meer dan 900 miljard euro (in prijzen van 2011). Daarvan is 86 procent bestemd voor slimme en inclusieve groei en voor duurzame groei. Ook in deze periode behoort Nederland, als één van de rijkere landen van Europa, tot de landen die relatief weinig ontvangen.

3.3.1 Verdeling van de gebudgetteerde uitgaven van de Europese Unie, 2014-2020

3.3.2 Betalingen (exclusief kosten van bestuur) van de EU aan de lidstaten, 2014/2015

4. Betalingen versus ontvangsten

4.1 Operationeel begrotingsevenwicht

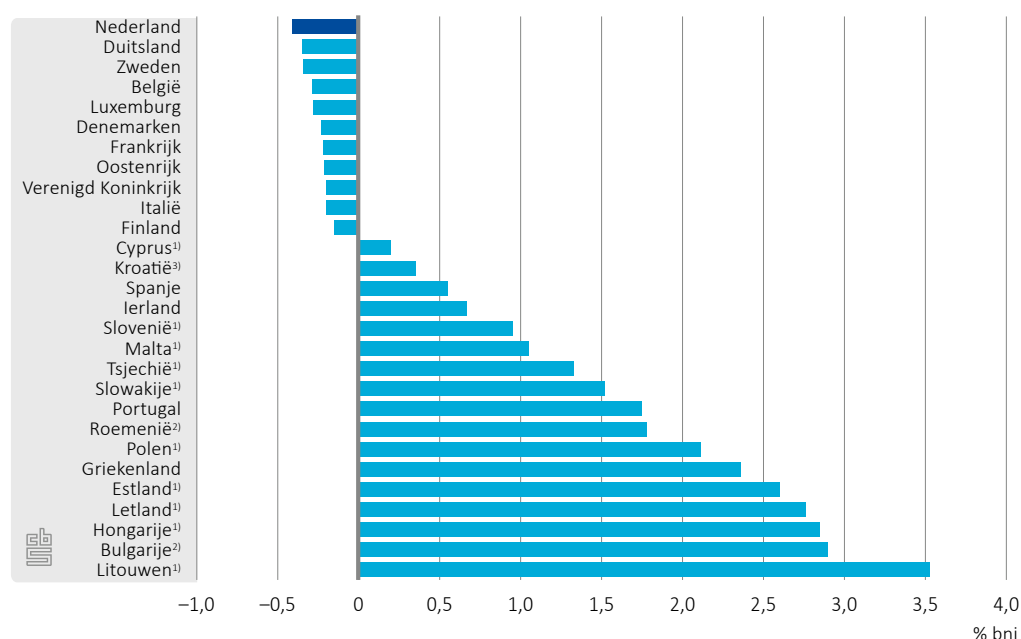
Om te bepalen of een land netto ontvanger of netto betaler is, hanteert de Europese Unie het operationeel begrotingsevenwicht. Er is sprake van operationeel begrotingsevenwicht als de verdeling van de bestedingen van de EU over de lidstaten gelijk is aan de verdeling van de betalingen van de lidstaten aan de EU. Is dit niet het geval, dan is er sprake van onevenwichtigheid:

$$\text{Onvenwichtigheid}_i = O_i - O_{eu} * \frac{A_i}{A_{EU}}$$

$O_{EU} = \sum_i O_i$ en $A_{EU} = \sum_i A_i$ met i = één van de lidstaten van de EU

Hierin representeert O_i de ontvangsten van een land i en A_i de afdrachten van land i aan de EU. De apparaatskosten van de EU (vooral Brussel, Luxemburg en Straatsburg) worden in de bestedingen van de EU niet meegenomen. De betalingen van de lidstaten aan de EU behelzen alleen de eigen middelen op basis van de btw en het bnp/bni. Op basis van dit criterium en gerelateerd aan het bnp/bni is Nederland over de periode 2000–2015 gemiddeld de grootste netto betaler. De grootste netto ontvangers zijn de lidstaten uit het voormalige Oostblok en Griekenland en Portugal.

4.1.1 Operationeel begrotingsevenwicht, 2000/2015

¹⁾ Vanaf 2004.

²⁾ Vanaf 2007.

³⁾ Vanaf 2013.

4.2 Netto positie per capita

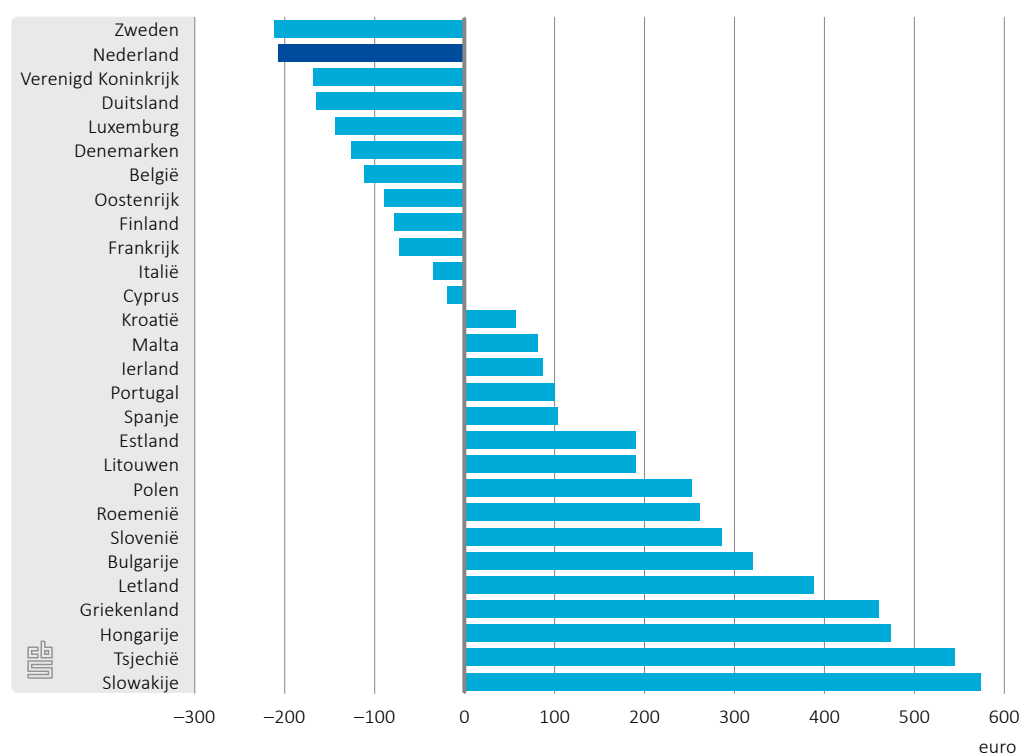
In de vorige paragraaf is het operationeel begrotingsevenwicht gerelateerd aan het bni van een land. Het is echter ook zinvol om de netto positie te relateren aan het aantal inwoners

van een land. Dit geeft weer hoeveel iedere inwoner van een land per saldo bijdraagt of ontvang van de EU:

$$\text{Netto positie per capita}_i = \left(\frac{O_i - A_i}{B_i} \right)$$

Hierin is O_i de ontvangsten (exclusief kosten van bestuur) van land i , representeert A_i de afdrachten (exclusief invoerrechten) aan de EU en is B_i de bevolkingsomvang van land i . Figuur 4.2.1 geeft de netto positie per capita voor 2015. Inwoners van Zweden en Nederland dragen netto het meeste bij, ongeveer 210 euro per persoon. Hierbij is geen rekening gehouden met de korting op de afdracht voor deze landen in de periode 2014–2020. Deze wordt in 2017 met terugwerkende kracht uitgekeerd. Houden we rekening met deze teruggave dan is de netto bijdrage van beide landen in 2015 ongeveer 150 euro per persoon.

4.2.1 Netto positie per capita, 2015

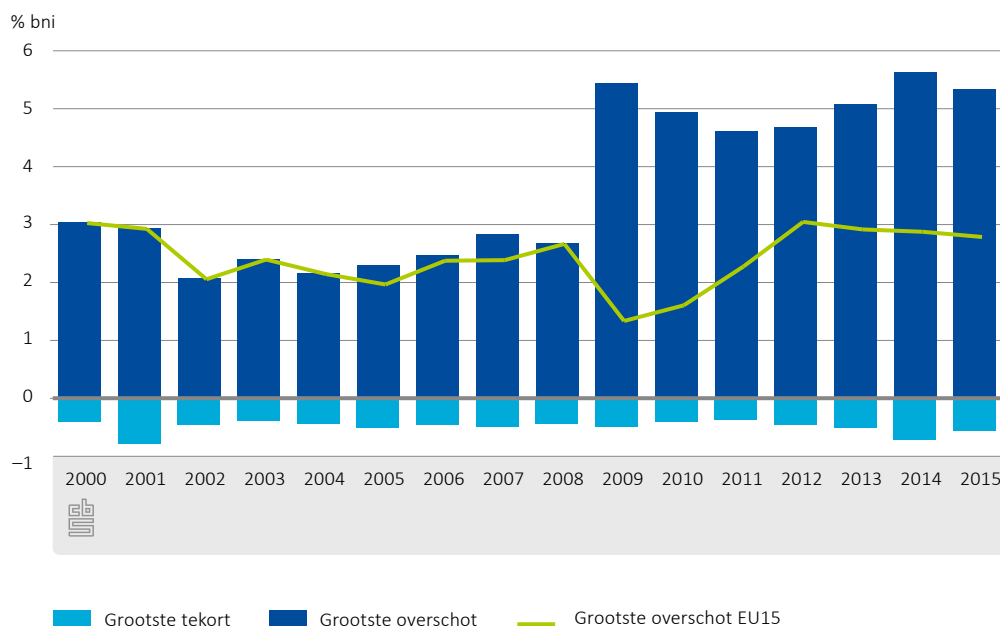

4.3 Verschillen nemen toe

Tot en met 2008 is het verschil tussen het grootste begrotingsoverschot en het omvangrijkste begrotingstekort jaarlijks rond 3 procentpunt van het bni. Vanaf 2009 is dit verschil aanzienlijk groter: rond 5,5 procentpunt.

Dat in 2009 de verschillen in de nettopositie van landen fors toeneemt, komt doordat met ingang van dat jaar met name Letland, Litouwen, Polen en Hongarije aanmerkelijk hogere bedragen ontvangen uit de structuurfondsen en het cohesiefonds.

4.3.1 Operationeel begrotingsevenwicht, laagste en hoogste waarde

4.4 Brexit

Op 23 juni 2016 houdt het Verenigd Koninkrijk een referendum over het al dan niet verlaten van de Europese Unie. Er blijkt een meerderheid te zijn voor het verlaten van de Unie. Welke gevolgen deze zogenoemde Brexit heeft is nog niet te voorzien. Die gevolgen hangen onder meer af van hoe deze Brexit vorm krijgt en welke afspraken en gemaakt zullen worden tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk. Het Centraal Planbureau sluit echter niet uit dat de langetermijngevolgen fors kunnen zijn (CPB, 2016). Het Verenigd Koninkrijk is één van de belangrijkste handelspartners van Nederland en 'Elke procent vertraging van de economische groei in het VK doet de bijdrage van de uitvoer aan het Nederlandse bbp afnemen met 0,1%' aldus het CPB (2016).

4.4.1 De opbouw van de nettopositie van het Verenigd Koninkrijk, 2013

	mln euro
1. Betalingen van de EU aan het VK	6 308
2. Afdracht traditionele middelen	2 559
3. Btw-afdracht	2 527
4. Bni-afdracht	16 230
5. Netto afdracht zonder kortingen = [2]+[3]+[4]-[1]	15 008
6. VK-correctie	-4329
7. Beperkte deelname Raad Justitie en Binnenlandse Zaken	-42
8. Compensatie korting Nederland en Zweden	124
9. Netto afdracht = [5]+[6]+[7]+[8]	10 760

Omdat het Verenigd Koninkrijk netto betaler is aan de EU kan het vertrek van het Verenigd Koninkrijk leiden tot een gat in de EU-begroting. Hoe groot het begrotingsgat zal zijn is niet op voorhand te zeggen. Dit hangt onder meer af van de onderhandelingen tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk en de mate waarin de EU de uitgaven aanpast. Tabel 4.4.1 toont de opbouw van de netto-positie van het Verenigd Koninkrijk in 2013.

Om een indruk te krijgen wat het vertrek van het Verenigd Koninkrijk zou kunnen betekenen voor de afdrachten van de overige lidstaten is een analyse gedaan op gegevens uit het verleden. Er is berekend wat de lidstaten meer of minder aan de EU zouden hebben moeten bijdragen als het Verenigd Koninkrijk geen deel zou hebben uitgemaakt van de EU. Daarvoor zijn drie scenario's uitgewerkt. Omdat het een hypothetische situatie betreft zijn een aantal veronderstellingen nodig.

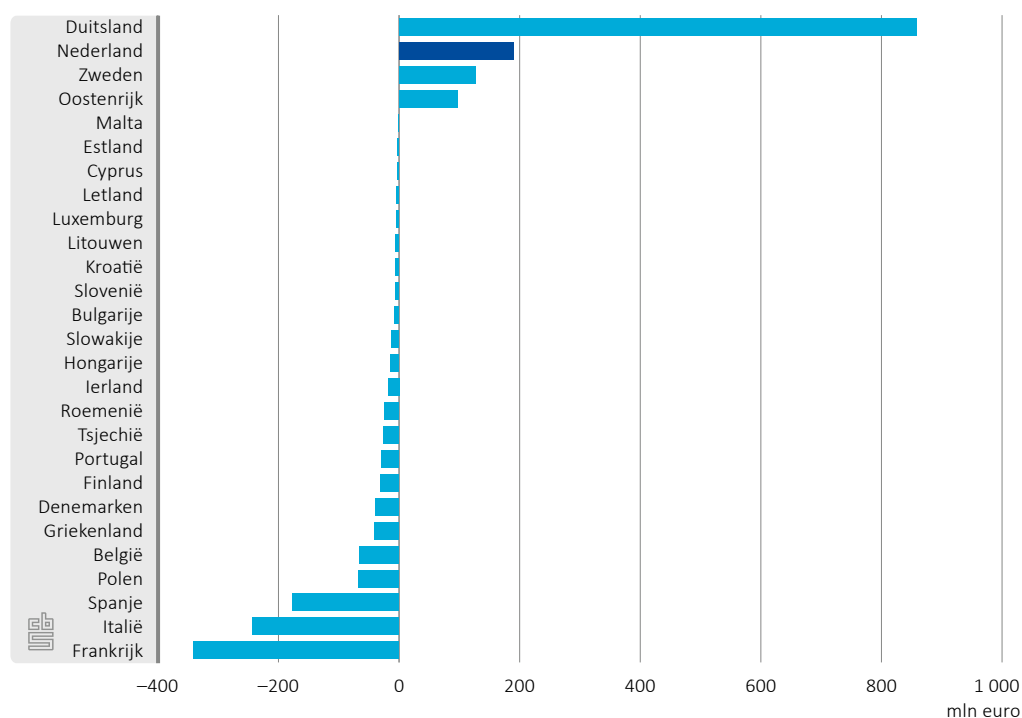
De eerste veronderstelling is dat, als het Verenigd Koninkrijk geen deel zou hebben uitgemaakt van de Europese Unie, het nog wel lid zou zijn geweest van de EFTA. Daarmee zou het deel hebben uitgemaakt van de Europese Economische Ruimte en toegang hebben tot de Europese markt, zonder dat er invoerrechten in de EU-landen betaald zouden moeten worden. De tweede veronderstelling is dat de economie zich niet anders ontwikkeld zou hebben dan nu en dat ook de handelsstromen tussen het Verenigd Koninkrijk en de andere landen van de Europese Unie niet anders zouden zijn geweest. Hiermee wordt impliciet verondersteld dat de effecten van het Europese beleid op de economische ontwikkeling van het Verenigd Koninkrijk ook zonder dit beleid zouden zijn opgetreden. De derde veronderstelling is dat het uitgavenniveau van de Europese Unie niet anders zou zijn geweest, met uitzondering van de betaling van de EU aan het Verenigd Koninkrijk. Ten slotte wordt verondersteld dat alle invoer waarover door het Verenigd Koninkrijk invoerrechten worden afgedragen, bestemd is voor het Verenigd Koninkrijk en dat alle invoer waarover de overige lidstaten invoerrechten afdragen, bestemd is voor de overige lidstaten.

Onder deze veronderstellingen moet het volledige bedrag dat het Verenigd Koninkrijk netto bijdraagt aan de Europese Unie opgebracht worden door de overige lidstaten van de Europese Unie, tenzij het Verenigd Koninkrijk net als Noorwegen, IJsland en Liechtenstein een bijdrage aan de EU betaalt voor de toegang tot de Europese markt. Drie scenario's zijn verder uitgewerkt. De eerste is een 100-procent-scenario. Daarin wordt verondersteld dat de bijdrage jaarlijks gelijk zou zijn geweest aan de netto bijdragen die het Verenigd Koninkrijk nu steeds heeft betaald. De tweede is een 50-procent-scenario, waarbij de bijdrage de helft zou zijn geweest van wat het Verenigd Koninkrijk nu netto bijdraagt. Dit leidt in ieder geval voor de latere jaren tot een bijdrage die vergelijkbaar is met die van Noorwegen, gelet op de grootte van beide economieën. De derde variant is een 0-procent-scenario. Daarbij betaalt het Verenigd Koninkrijk geen bijdrage. Voor 2013 (vergelijk tabel 4.4.1) zouden bij deze scenario's de bijdrage respectievelijk 10,8 miljard euro, 5,4 miljard euro en nihil zijn geweest.

Hoewel in het eerste scenario de overige lidstaten van de EU met elkaar niet extra hoeven bij te dragen, verandert de bijdrage van de individuele lidstaten wel. Dit komt vooral door het verdwijnen van de VK-korting (zie paragraaf 2.5). Deze korting wordt gecompenseerd door een verhoging van de afdracht van de overige lidstaten, verdeeld naar rato van het bnp/bni van deze landen. Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Zweden hebben echter een korting van 75 procent op deze compensatie. Wat deze vier landen minder hoeven te betalen wordt vervolgens weer verdeeld over de overige lidstaten. Daarnaast hebben het wegvallen van de compensatie van het Verenigd Koninkrijk voor beperkte deelname aan de Raad Justitie en

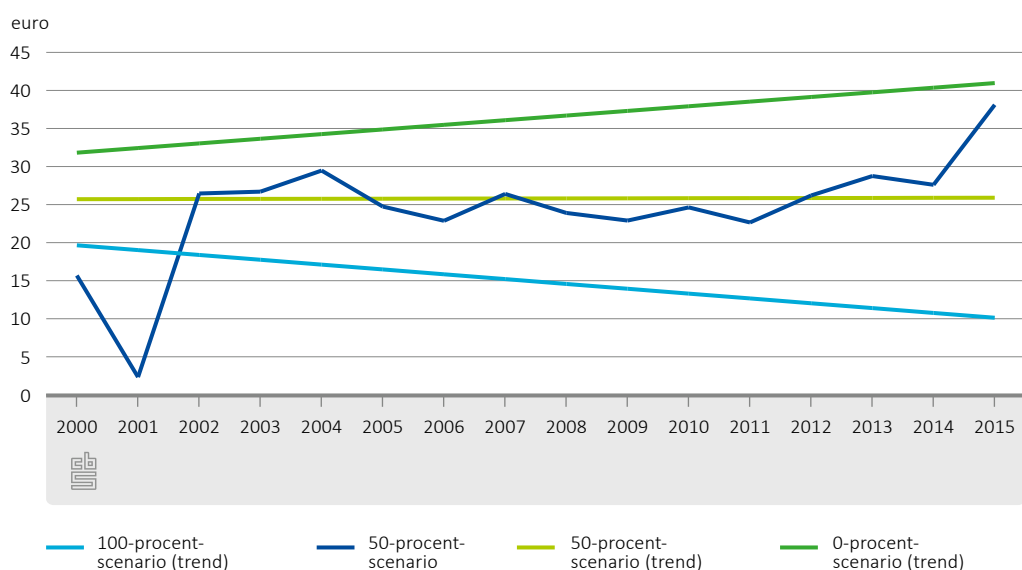
Binnenlandse Zaken en de bijdrage van het Verenigd Koninkrijk aan de compensatie van de korting voor Nederland en Zweden (de posten 7 en 8 in tabel 4.4.1) nog een beperkt effect.

4.4.2 Extra afdracht 2010/2015 bij het 100-procent-scenario

Zou de bijdrage van het Verenigd Koninkrijk minder zijn geweest dan de netto bijdrage die het nu betaalt, zoals in het 50-procent- en het 0-procent-scenario, dan zou de bni-afdracht van de andere lidstaten hoger zijn geweest met een voor ieder land gelijk percentage van het bbp/bni. Figuur 4.4.3 toont voor de periode 2000–2015 het bedrag dat iedere inwoner in Nederland meer zou hebben bijgedragen aan de EU bij de drie scenario's.

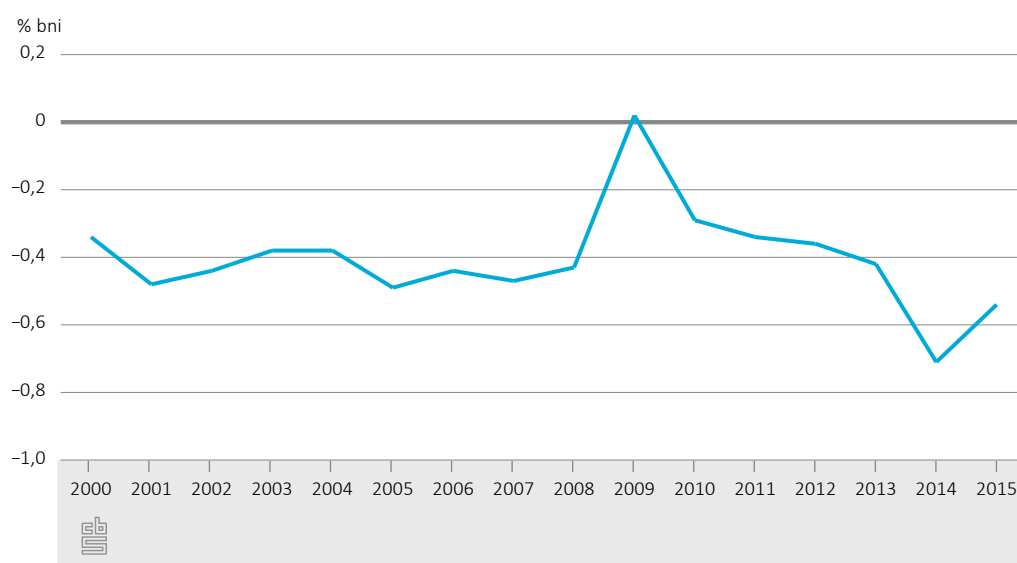
4.4.3 Extra bijdrage per inwoner van Nederland in een Europese Unie zonder Verenigd Koninkrijk; prijzen van 2015

5. De netto positie van Nederland

Nederland heeft, net als de meeste landen die de hele periode 2000-2015 deel uitmaakten van de EU, de hele periode 2000–2015 een operationeel begrotingstekort, met uitzondering van 2009. Toen ontving Nederland ruim 2 miljard euro als gevolg van de nabetaling van de afdrachtskortingen voor de periode 2007–2008 (zie hoofdstuk 2.5). Van de vijftien landen die de hele periode 2000–2015 deel uitmaakten van de EU hebben alleen Griekenland, Spanje, Portugal en Ierland (vrijwel) de gehele periode een operationeel begrotingsoverschot gehad. De andere elf hadden vrijwel de hele periode een operationeel begrotingstekort.

5.1 Operationeel begrotingsevenwicht voor Nederland

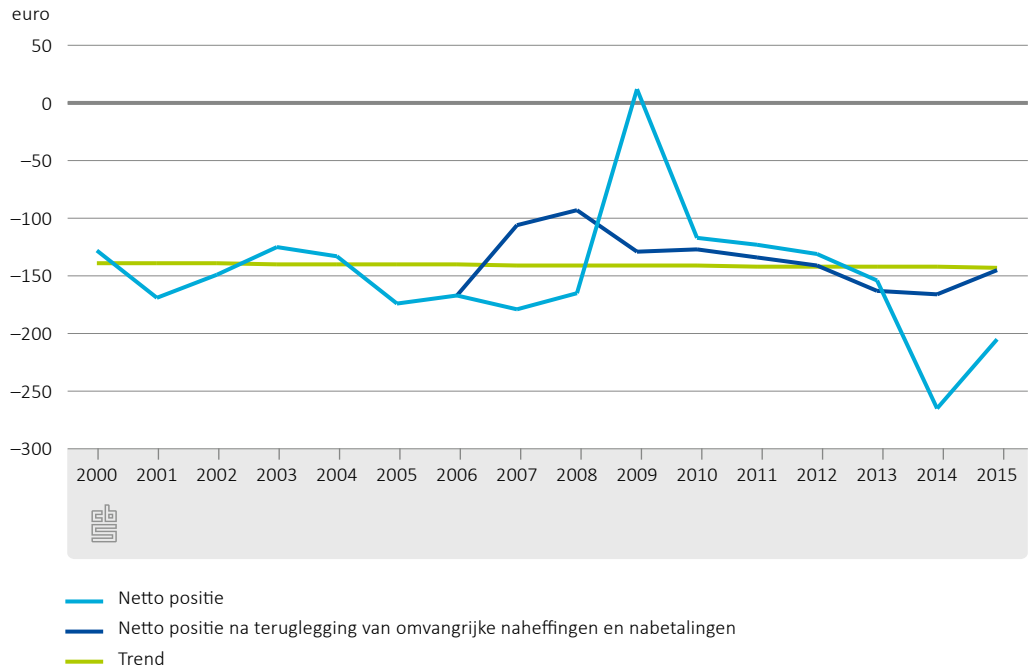

Figuur 5.1 toont het verloop van het operationeel voor Nederland. De scherpe piek in 2009 wordt, zoals vermeld, veroorzaakt door de nabetalingen van de afdrachtskortingen. De scherpe daling in 2014 wordt veroorzaakt doordat de korting voor Nederland, Zweden, Duitsland en Oostenrijk op de btw-afdracht en de lumpsumafdrachtskorting voor Nederland en Zweden met ingang van 2014 zijn beëindigd. Voor de periode 2014–2020 is een nieuw eigenmiddelenbesluit opgesteld (Europese Unie, 2014) waarin voor Nederland opnieuw kortingen zijn opgenomen. Deze kortingen zijn echter nog niet toegekend en daarom niet in de cijfers opgenomen. In 2017 zullen deze kortingen met terugwerkende kracht worden toegepast. (Ministerie van Financiën, 2016).

De netto bijdrage per inwoner van Nederland vertoont hetzelfde verloop als het begrotingsevenwicht. Figuur 5.2 toont dit verloop, gecorrigeerd voor inflatie.¹⁰⁾ Beschouwd over de hele periode 2000–2015 is de bijdrage per inwoner van Nederland vrijwel niet veranderd, gemiddeld nog geen euro per jaar.

¹⁰⁾ Voor het berekenen van de trend zijn een aantal omvangrijke terugbetalingen en naheffingen, die door de EU op kasbasis zijn geboekt, toegekend aan de jaren waarop deze betrekken hebben. Het gaat dan om [1] een terugbetaling in 2009 vanwege de invoering met terugwerkende kracht van het eigenmiddelenbesluit 2007, [2] de naheffing vanwege een ingrijpende revisie van de raming van het bni in 2014 en [3] de voorziene teurggave in 2017 in verband met de invoering met terugwerkende kracht van het eigenmiddelenbesluit 2014.

5.2 Netto positie per capita voor Nederland, prijzen van 2015

Literatuur en bronnen

CBS, 2008, *Gross National Income inventory (ESA 95) 2001, The Netherlands*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CPB, 2016, *Macro Economische Verkenning 2016*. Den Haag: Centraal Planbureau & Sdu Uitgevers.

Council of the European Union, 2016, *Agreement between the European Union, Iceland, the Principality of Liechtenstein and the Kingdom of Norway on an EEA Financial Mechanism 2014–2021* (Interinstitutional File 2016/0051 NLE). Brussel.

European Commission, 2005, *New Proposals for growth and jobs under the next Financial Framework 2007–13* (IP/05/389). Brussel.

European Commission, 2008, *European Public Finance*, fourth edition. Belgium.

European Commission, 2010, *EU budget 2009, Financial Report*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.

European Commission, 2016, *Consolidated annual accounts of the European Union; Financial year 2015*. COM(2016) 475 Final, Brussel.

European Council, 1986, *Fontainebleau European Council Conclusions of the Presidency*.

Europese Commissie, 1997, Agenda 2000: voor een sterkere en grotere unie. Bulletin van de Europese Unie, Supplement 5/97.

Europese Commissie, 2011, *Calculation and financing of the definitive amount of the correction of budgetary imbalances in favour of the United Kingdom for the year 2007 (2007 UK correction)*, Ref Ares(2011)1314374. Brussel.

Europese Commissie, 2014, *Werkdocument van de Commissie inzake de berekening, financiering, betaling en opnemings in de begroting van de correctie van begrotingsonevenwichtigheden ten behoeve van Verenigd Koninkrijk ('de Britse korting') overeenkomstig de artikelen 4 en 5 van besluit 2014/xxx/EU, Euratom van de Raad betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Unie, COM(2014) 271 final*. Brussel.

Europese Gemeenschappen, 1970, Besluit van 21 april 1970 betreffende de vervanging van de financiële bijdragen van de Lid-Staten door eigen middelen van de Gemeenschappen (70/243/EGKS, EEG, Euratom). *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L94 (28 april 1970), blz. 19–22.

Europese Gemeenschappen, 1977, Verordening (EEG, Euratom, EGKS) nr 2892/77 van de Raad van 19 december 1977 houdende toepassing voor de eigen middelen uit de belasting over de toegevoegde waarde van het besluit van 21 april 1970 betreffende de vervanging van de financiële bijdragen van de Lid-Staten door eigen middelen van de Gemeenschappen. *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L336 (27 december 1977), blz. 8–14.

Europese Gemeenschappen, 1979, Jaarverslag over het begrotingsjaar 1978 vergezeld van de antwoorden van de instellingen, *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C326 (31 december 1979).

Europese Gemeenschappen, 1988, Besluit van de Raad van 24 juni 1988 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Gemeenschappen. *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L185 (15 juli 1988), blz. 24–28.

Europese Gemeenschappen, 1989, Richtlijn van de Raad betreffende de harmonisatie van de opstelling van het bruto nationaal product tegen marktprijzen (89/130/EEG, Euratom). *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L49 (21 februari 1989), blz. 26–28.

Europese Gemeenschappen, 1990, Jaarverslag van de Europese Rekenkamer over het begrotingsjaar 1989, Volumen I. *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C313 (12 december 1990).

Europese Gemeenschappen, 1991, Jaarverslag van de Europese Rekenkamer over het begrotingsjaar 1990, Volumen I. *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C324 (13 december 1991).

Europese Gemeenschappen, 1993, Jaarverslag van de Europese Rekenkamer over het begrotingsjaar 1992. *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C309 (16 november 1993).

Europese Gemeenschappen, 1994, Besluit van de Raad van 31 oktober 1994 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen (94/728/EG, Euratom).

Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, L293 (12 november 1994), blz. 9–13.

Europese Gemeenschappen, 1995, Jaarverslag over het begrotingsjaar 1994. *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C303 (14 november 1995).

Europese Gemeenschappen, 1996, Verordening (EG) 2223/96 van de raad van 25 juni 1996 inzake het Europees systeem van nationale en regionale rekeningen in de Gemeenschap. *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L310/1 (30 november 1996).

Europese Gemeenschappen, 1997, Verdrag van Amsterdam houdende wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie, de Verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschappen en sommige bijbehorende akten, ondertekend te Amsterdam, 2 oktober 1997. *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C340 (10 november 1997).

Europese Gemeenschappen, 1999, interinstitutioneel akkoord van 6 mei 1999 tussen het Europees Parlement, de Raad en de Commissie over de begrotingsdiscipline en de verbetering van de begrotingsprocedure. *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C172 (18 juni 1999).

Europese Gemeenschappen, 2000, Besluit van de Raad van de Europese Unie van 29 september 2000 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen (2000/597/EG, Euratom). *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L248 (3 oktober 2000), blz. 1–2.

Europese Unie, 2006, Interinstitutioneel akkoord tussen het Europees Parlement, de Raad en de Commissie betreffende de begrotingsdiscipline en een goed financieel beheer (2006/C 139/01). *Publicatieblad van de Europese Unie*, C139 (14 juni 2006).

Europese Unie, 2007, Besluit van de raad van 7 juni 2007 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen (2007/436/EG, Euratom). *Publicatieblad van de Europese Unie*, L163 (23 juni 2007), blz. 17–21.

Europese Unie, 2009, Verordening (EG, Euratom) nr. 105/2009 van de Raad van maandag 26 januari 2009 tot wijziging van Verordening (EG, Euratom) nr. 1150/2000 houdende toepassing van Besluit 2000/597/EG, Euratom, betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen. *Publicatieblad van de Europese unie*, L36 (5 februari 2009), blz. 1–5.

Europese Unie, 2012, Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (geconsolideerde versie). *Publicatieblad van de Europese Unie*, C326 (26 oktober 2012), blz 47–390.

Europese Unie, 2013, Interinstitutioneel akkoord van 2 december 2013 tussen het Europees Parlement, de Raad en de Commissie betreffende de begrotingsdiscipline, de samenwerking in begrotingszaken en een goed financieel beheer. *Publicatieblad van de Europese Unie* C373 (20 december 2013), blz. 1–11.

Europese Unie, 2014, , Besluit van de Raad van 26 mei 2014 betreffende het stelsel van eigen middelen van de Europese Gemeenschappen (2014/335/EU, Euratom). *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, L168 (7 juni 2014), blz 105–111.

Kazemier B., 1995a, De financiële bijdrage van Nederland aan de EU. *Economisch Statistische Berichten 80* (nr 4013), blz. 538–540.

Kazemier B., 1995b, De financiële rentabiliteit van het EU-lidmaatschap; Naschrift. *Economisch Statistische Berichten 80* (nr 4018), blz. 670.

Lemmink F., 1995, De financiële rentabiliteit van het EU-lidmaatschap. *Economisch Statistische Berichten 80* (nr 4018), blz. 668–669.

Matthijs, H., 2014, The Budget cost for the member states of the European Free Trade Association. *American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences* 14–306, blz. 11–18.

Ministerie van Financiën, 2016, *Ratificatie Eigen Middelen Besluit*. Brief aan de Tweede Kamer der Staten-generaal, 3 oktober 2016.

Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2011, *Noorwegen en de EU – partners voor Europa*. Den Haag: Noorse Ambassade.

Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2005, *Verslag van de bijeenkomst van de Europese Raad*, Brussel 15–16 december 2005.

World Trade Organization, 1994, *Agreement on agriculture*. In bijlage 1A van de Marakesh Declaration van 15 april 1994.

Alle officiële documenten van de Europese Unie zijn te vinden op <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

Alle officiële documenten van de Europese Rekenkamer zijn (ook) te vinden op <http://www.eca.europa.eu/nl/Pages/ecadefault.aspx>

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2015–2016	2015 tot en met 2016
2015/2016	Het gemiddelde over de jaren 2015 tot en met 2016
2015/'16	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2015 en eindigend in 2016
2013/'14–2015/'16	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2013/'14 tot en met 2015/'16

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

CCN Creatie, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 7070
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2016.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

